

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบทฤษฎี

ในการวิจัยเรื่องนี้ได้พยายามที่จะมีการนำทฤษฎีการเมืองตะวันตกนำมาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ด้วย อาทิ เช่น

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture Theory)
2. ทฤษฎีภาวะผู้นำ (Leadership Theory)
3. ทฤษฎีการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation)
4. ทฤษฎีการกล่อมเกลารวมทางการเมือง (Political Socialization)
5. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Learning)
6. ทฤษฎีปัจจัยกำหนด (Deterministic Theories)

ในการวิจัยครั้งนี้จำเป็นต้องนำแนวทฤษฎีการเมืองตะวันตกมาเป็นกรอบแนวความคิดเพื่อหาเหตุผล และพิสูจน์สมมุติฐานที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งทางผู้วิจัยเองได้ค้นคว้า แนวความคิดทฤษฎีตะวันตกเพื่อใช้อธิบายและแนวทางในการวิจัยมีดังนี้ต่อไปนี้เป็นคือ

ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง

เมลวิลล์ เคอร์เรลล์ (Melville Currell) อาจารย์ผู้สอนนิเวศรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ในสหราชอาณาจักร ได้ศึกษาศาสตร์ที่เป็นผู้นำทางการเมืองในระดับชาติ และอธิบายถึงปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าสู่บทบาทของสตรีผู้นำทางการเมืองดังต่อไปนี้¹

1. การรับภาระเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งจะมีนัยสำคัญก็เฉพาะสตรีที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปี และปัจจัยนี้จะไม่เป็นจริงสำหรับสตรีผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เพราะสามารถรับภาระควบคู่ไปกับการกิจทางการเมืองการปกครองในท้องถิ่นได้

2. การสั่งสมและกล่อมเกลารวมทางการเมือง ซึ่งทำให้สตรีเป็นฝ่ายที่ไม่แสดงออก เก็บตัว และเป็นฝ่ายยอมให้บุรุษ ตลอดจนการได้รับข่าวสารข้อมูลทางการเมืองน้อยกว่าบุรุษ ทำให้สตรีมีความสนใจ และประสิทธิภาพทางการเมืองตํานอกจากนั้นอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนและลักษณะ

---

¹ Melville Currell, Political Woman (London : Croom Helm Ltd., 1974), pp. 158-181. (อ้างใน บุญเติม ไพเราะ, สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย, หน้า 17-18.)

ของวัฒนธรรมกลุ่มย่อยรวมถึงบรรยากาศของโรงเรียน และความแตกต่างของชนชั้นในสังคมต่างก็มีผลต่อการเข้าสู่บทบาทเป็นผู้นำทางการเมืองของสตรีแทบทั้งสิ้น

3. การมาจากครอบครัวที่มีพื้นฐานทางการเมือง หรือเป็นครอบครัวที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางการเมืองจะถ่ายทอดความสนใจ ความชำนาญในด้านการเมืองให้กับสตรีแตกต่างกัน

4. สตรีเข้าสู่บทบาทผู้นำทางการเมืองได้ โดยการเข้าสู่สมาคมทางการเมืองแทนที่บุรุษที่อยู่ใกล้ชิดตน เช่น บุตรสาวเข้าแทนที่บิดา ภรรยาเข้าแทนที่สามี

5. ลักษณะของกลุ่มสตรีเป็นชนกลุ่มน้อย จึงไม่สามารถจะรวมกลุ่มกันให้เป็นองค์กรอิสระที่มีอยู่ภายใต้การปกครองของบุรุษ จึงไม่สามารถจะรวมกลุ่มกันให้เป็นองค์กรอิสระที่มีอยู่ภายใต้การปกครองของบุรุษ และกลุ่มสตรีก็ยอมรับว่าสังคมเป็นโลกของบุรุษ สตรีพอใจกับการได้รับการปฏิบัติอย่างพิเศษและไม่ชอบที่จะได้รับความคุ้มครองโดยกฎหมายให้เท่าเทียมกับบุรุษ

6. สาเหตุมาจากระบบการเลือกตั้ง การมีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อยให้สตรีได้รับการเลือกตั้ง การเลือกตั้งแบบการเป็นผู้แทนโดยอัตราส่วนจะช่วยทำให้สตรีได้รับเลือกตั้งมากขึ้น

นักสังคมวิทยา คาโรลีน เอ็ม. เอลเลียต (Carolyn M. Elliott) ได้เสนอทฤษฎีที่อธิบายถึงข้อจำกัดบทบาททางการเมืองของสตรีไว้ 4 ทฤษฎีคือ²

1. ทฤษฎีทวิวัฒนธรรม (cultural dualism) กล่าวว่า โดยธรรมชาติแล้วสตรีมีความสามารถมากกว่าบุรุษ อาทิเรื่องความสามารถในการให้กำเนิดมนุษย์ บุรุษจึงได้พยายามกำหนดวัฒนธรรมขึ้นมา เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการควบคุมสตรีให้มีบทบาทที่จำกัด โดยการไม่ให้สตรีมีส่วนเกี่ยวข้องกับสงคราม ศาสนาและการเมือง

2. ทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคม (social evolutionary theory) การที่สังคมวิวัฒน์จากสังคมแบบปฐมภูมิมาสู่สังคมที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ทำให้มีการแบ่งงานกันทำ ทฤษฎีนี้รวมไปถึงทฤษฎีการทำสังคมให้เป็นสมัยใหม่ และทฤษฎีมาร์กซิสต์ ซึ่งนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันโดยที่สตรีจะเป็นฝ่ายเสียเปรียบบุรุษ

3. ทฤษฎีลัทธิการพัฒนา (developmentalism) มีสมมุติฐานว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาเป็นการให้ความรู้เฉพาะบุรุษเท่านั้น ขณะเดียวกันก็แสวงหาประโยชน์จากการใช้สตรี และแรงงานสตรี เช่น การทำงานบ้าน การเลี้ยงดูบุตร ไม่ได้ถูกนำมาคิดเป็นส่วนหนึ่งของการคำนวณรายได้ประชาชาติ

---

² Carolyn M. Elliott, "Theories of Development : An Assessment," Women and National Development : The Complexities of Change (Chicago : The University of Chicago Press, 1977), pp.1-8.

4. ทฤษฎีการพึ่งพา (dependency theory) คือการที่โลกที่สามต้อง พึ่งพาอาศัยต่างประเทศ ประเทศอุตสาหกรรมเข้าควบคุมการตลาดและเทคโนโลยี ประเทศที่เจริญแล้วเบียดบังทรัพยากรจากประเทศที่ยากจน เมืองใช้ทรัพยากรจากชนบทบุรุษจึงถูกดูดเข้าสู่เมืองได้มีทักษะความรู้ใหม่ๆ เพิ่มมากขึ้น ขณะที่สตรียังต้องใช้แรงงานอยู่ในภาคเกษตรกรรมในชนบท และถูกกีดกันจากงานด้านการผลิตอื่นๆ เพื่อสังคมส่วนรวม ให้มีบทบาทเฉพาะการผลิตในครัวเรือน

เคท มิลเลท (Kate Millett) ได้อธิบายถึงปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขไม่ให้สตรีเข้ามาเกี่ยวข้องกับสังคมการเมือง 8 ปัจจัย คือ ³

1. เรื่องอุดมการณ์ ซึ่งเป็นผลมาจากการสังมกล่อมเกลாதงสังคม ให้ยอมรับการ ปกครองฉันทวิบิดากับบุตรและลักษณะของผู้ปกครองต้องกร้าวร้าวใช้การบังคับมีบุคลิกภาพที่ครอบงำบุคคลอื่นได้

2. ความแตกต่างทางชีวภาพ ทำให้แต่ละเพศมีสภาพจิตใจต่างกัน และวัฒนธรรมจะกำหนดวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับชีวภาพสตรีด้วย

3. ลักษณะโครงสร้างทางสังคม ที่มีบุรุษเป็นผู้ปกครองและแนวความคิดทางศาสนา คาทอลิก กำหนดให้บิดาเป็นหัวหน้าครอบครัว

4. ระดับของชนชั้นในสังคม เป็นสิ่งกำหนดสถานภาพทางบทบาทของสตรี สตรีในชนชั้นที่สูงกว่าจะมีบทบาทมากกว่าสตรีที่อยู่ในชนชั้นต่ำ และในชนชั้นเดียวกันสตรีก็มีบทบาทน้อยกว่าชาย

5. สตรีมีภาระด้านการผลิตภายในบ้านและการให้บริการแก่บุรุษและเด็ก จึงไม่มีส่วนในการเรียนรู้เทคโนโลยี หรือเพิ่มพูนความรู้ให้สูงขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยสร้างให้เกิดอำนาจเพื่อการปกครองในชุมชน

6. การที่บุรุษใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ในการบังคับสตรีให้อยู่ภายใต้อำนาจของตน เช่น การกำหนดไว้ในกฎหมายอิสลาม ให้บุรุษมีฐานะสูงกว่าสตรี

7. แนวความคิดทางมานุษยวิทยาและทางศาสนา บทบาทของสตรีถูกกำหนดโดยสภาพต่างจิตใจ มากกว่าสภาพทางร่างกาย และถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมมากกว่าทางด้านชีวภาพ โดยเฉพาะตามคำสั่งสอนทางศาสนา

8. สตรีมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ และเปลี่ยนแปลงบทบาทไปตามระบบค่านิยมในทางจิตวิทยาที่แตกต่างกับบุรุษ ความคิดที่เกี่ยวกับตัวเองของสตรี จะเป็นไปตามที่สังคม

---

³ Kate Millet, Sexual Politics (New York : Equinox Books, Doubleday and Company, Inc., 1971), pp. 23-58.

เป็นผู้กำหนดให้ และการที่สตรีมีลักษณะเป็นชนกลุ่มน้อย จึงทำให้ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกันกับบุรุษซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่

เคิร์กแพทริก (Kirkpatrick) อธิบายถึงลักษณะส่วนบุคคลที่สอดคล้องกับการทำงานให้ กับส่วนรวมว่า ต้องมีพื้นฐานดังนี้⁴

1. เป็นคนในภูมิสำเนาเดิมการย้ายถิ่นทำให้บุคคลมีความรู้สึกกับชุมชนไม่มีความลึกซึ้ง เหมือนกับคนพื้นเพเดิม จากการศึกษา ส.ส. สตรีของอเมริกัน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นคนในภูมิ สำเนาเดิม

2. สภาพแวดล้อมของชุมชนเล็ก ทำให้บุคคลเกิดความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าชุมชนใหญ่

3. ชนชั้นในสังคม สร้างโอกาส ประสบการณ์ เกียรติยศและความรู้สึกให้กับบุคคลว่า การเข้าร่วมงาน กับส่วนรวมมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ชนชั้นไม่ได้ประกันว่าถ้าสตรีใน ชนชั้นสูงจะมีความทะเยอทะยานสูง และสตรีในชนชั้นต่ำจะมีความทะเยอทะยานต่ำด้วย เพราะ ชนชั้นจะเป็นสิ่งช่วยสร้างโอกาสให้กับบุคคลจากการศึกษาพบว่า ส.ส.สตรีมาจากทุกชนชั้นใน จำนวนที่เท่าๆ กัน

4. การศึกษาและอาชีพของบิดามารดาไม่ใช่สิ่งช่วยพัฒนาให้บุตรสาว มีความกระตือรือร้น อย่างไรก็ตามการศึกษาและอาชีพของมารดาจะมีผลกระทบต่อรูปแบบของพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมในงานสาธารณะของบุตร

5. ลักษณะสังคมเศรษฐกิจของครอบครัว มีผลกระทบต่อการพัฒนาตนเอง และผลกระทบจะลดน้อยลงเพราะปัจจัยด้านตัวบุคคล และการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวในสังคม สตรีที่กระตือรือร้น เชื่อมั่นในตนเอง แสวงหาความสำเร็จ ก็จะสามารถสร้างฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมได้

6. การสังมกล่อมเกลากองการเมืองจากครอบครัว ว่าเป็นบุคคลที่ปลื้มตัวจากสังคม หรือชอบเข้ากับสังคม จะเป็นพื้นฐานจำแนกเป้าหมายการทำงานของบุคคลว่า เพื่อชุมชนหรือเพื่อประเทศชาติ สตรีจะพัฒนาความรู้สึกเกี่ยวกับความสามารถของตน เรียนรู้ว่าอะไรบ้างที่ตนทำได้ ผ่านวิธีการกล่อมเกลากองครอบครัว การมีบิดามารดาเป็นคนกระตือรือร้นในกิจการส่วนรวมจะทำให้สตรีเกิดการเรียนรู้ว่า เรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองไม่ใช่เป็นเรื่องของบุรุษแต่ฝ่ายเดียว และบุคคลที่อยู่ใกล้ศูนย์กลางของสังคมจะเกี่ยวข้องกับการเมืองมากกว่าคนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของสังคม

---

⁴ Kirkpatrick, *Political Woman*, pp.30-38. (อ้างใน มณฑล มือนันต์, *วัฒนธรรมทางการเมืองของบุคคลชั้นนำท้องถิ่น*, หน้า 41-42.)

กล่าวโดยสรุป เคิร์กแพทริก (Kirkpatrick) มีความเห็นว่าปัจจัยที่กล่าวไปข้างต้นนั้น จะส่งผล กระทบต่อบุคคลไม่ว่าบุรุษหรือสตรีได้เหมือนๆ กัน

แมนเดอร์สัน (Manderson) ได้ศึกษาและสัมภาษณ์สตรีผู้นำทางการเมืองในระดับท้องถิ่นของประเทศมาเลเซีย⁵ สตรีผู้นำทางการเมืองบางคนใช้การศึกษาเป็นวิถีทาง (means) ที่จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในงานสาธารณะ และสตรีผู้นำทางการเมืองบางคนใช้การศึกษาเป็นอุปกรณ์ หรือเป็นเครื่องมือ ที่จะปรับปรุงยกสถานภาพทางสังคมของตนเอง แมนเดอร์สัน พบว่า สตรีผู้นำทางการเมืองมีปัจจัยทางด้านครอบครัวและส่วนตัว ดังนี้

1. ส่วนมาก บิดามารดาเป็นผู้มีภูมิฐานะอยู่ในท้องถิ่นเดิม
2. ส่วนมาก อาชีพของบิดาและสามีเป็นข้าราชการ
3. ส่วนมาก เป็นผู้มีอาชีพเป็นแม่บ้าน และรองลงมาเป็นครู
4. ส่วนมาก เป็นผู้สามารถใช้ภาษาได้ 2 ภาษา คือ อังกฤษ และมาเลเซีย
5. ปัจจัยที่สนับสนุนอื่นๆ คือ การมีสมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องทางด้านการเมือง การที่ตัวสตรีเองมีส่วนร่วมในระดับพรรคการเมือง และอ่านหนังสือพิมพ์มาก เป็นต้น

จอย เกลบ (Joye Gelb) และ มาเรียน เลียฟ เฟลเลย์ (Marian Lief Palley) ได้ศึกษาถึงบทบาทของสตรีกับนโยบายสาธารณะ เน้นที่ระบบการเมืองแบบอเมริกัน โดยได้นำเอาทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์และทฤษฎีการเคลื่อนไหวทางสังคมมาใช้อธิบายภายใต้สมมุติฐานที่ว่า การเกิดกลุ่มทางการเมือง เช่น กระบวนการสนับสนุนลัทธิความเสมอภาคระหว่างสตรีกับบุรุษ ทำให้เกิดความชุมนุมทางการเมืองและเกิดพัฒนาากลุ่มผลประโยชน์ไปพร้อมๆ กัน⁶

ความสำเร็จของกลุ่มสตรีที่ต้องการมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในการมีบทบาททางการเมืองจะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. บุคคลภายนอกมองว่าเป็นกลุ่มที่มีความถูกต้องตามกฎหมาย คือ มีความชอบธรรม
2. ต้องใช้วิธีการค่อยๆ เปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อยมากกว่าที่จะใช้วิธีการข่มขู่หรือบังคับ
3. กลุ่มสตรีต้องเน้นที่การเคลื่อนไหวของพวกแนวร่วมหรือ พวกพันธมิตรและต้องเป็นผู้ให้ข้อเสนอแนะ และเสนอข้อมูลเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าจากการใช้เล่ห์กลจากฝ่ายตรงข้าม

⁵ Lenore Manderson, Women Politics and Change (London : Oxford University Press, 1980), pp. 115-128.

⁶ Joye Gelb and Marian Lief Palley, Women and Public Policy (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1982), pp. 8-13.

4. ต้องนิยามสถานการณ์แต่ละครั้ง สถานการณ์ต่างกันสัญลักษณ์ที่ใช้ในการต่อสู้ควรแตกต่างกัน เช่น คำว่าความเท่าเทียมของบทบาทในด้านเศรษฐกิจ ใช้คำนี้ได้แต่ในเรื่องการทำแท้ง อาจถูกมองว่า เป็นการทำฆาตกรรม ซึ่งอาจจะสร้างสัญลักษณ์ทางการเมืองนั้นๆ มาใช้แทน เช่น ใช้คำว่าเสรีภาพของปัจเจกชนแทน เป็นต้น

คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี ของคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ศึกษาว่าสิ่งที่สนับสนุนให้สตรีมีบทบาททางการเมือง การปกครองมากขึ้น คือ ⁷

1. กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับแรกและกฎหมายเลือกตั้ง พ.ศ. 2476 ให้บุรุษ และสตรีมีสิทธิทางการเมืองเท่าเทียมกัน ทำให้สตรีมีความสนใจเข้าสู่วงการทางการเมืองการปกครองสูงขึ้นตามลำดับ ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

2. คุณสมบัติส่วนบุคคลของสตรีเป็นปัจจัยที่สนับสนุน คือการมีอายุอยู่ในวัยกลางคน (40-45 ปี) การมีความเชื่อมั่นในตนเอง การมีเหตุผลยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว⁸ ได้ทำการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทย พบว่าปัจจัยที่สนับสนุนบทบาททางการเมืองของสตรีให้มากขึ้น คือ

1. ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางสังคม ทำให้อคติที่มีต่อสตรีลดน้อยลง การให้ความสำคัญเรื่องความสามารถของบุคคลมากขึ้น การสร้างความพร้อมให้กับสตรีด้วยการให้พึ่งตัวเองมากขึ้น ตลอดจนการที่สตรียอมรับซึ่งกันและกันมากขึ้น และการร่วมมือระหว่างสตรีเป็นกลุ่มเป็นองค์กรมากขึ้น

2. ปัจจัยจากตัวสตรีเอง ได้แก่การที่สตรีได้รับการศึกษาสูงขึ้น มีความเชื่อมั่นตนเองมากขึ้น มีภาระทางครอบครัวน้อยลง ด้วยการสร้างความเข้าใจให้บุรุษมีความรับผิดชอบในภาระครอบครัวและเลี้ยงดูบุตรร่วมกับสตรี

บวร ประพฤตดี และคณะ ได้ทำการศึกษาพบว่า⁹ ปัจจัยที่ผลักดันให้สตรีประสบความสำเร็จและมีโอกาสเป็นผู้นำทางการบริหารได้มากกว่าบุคคลอื่นๆ คือ

1. การมีระดับการศึกษาสูง

⁷ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี. สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย. หน้า 194-195, 201-204.

⁸ คณะทำงานวางแผนพัฒนาสตรีระยะยาว, รายงานการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทย, หน้า 41-43.

⁹ บวร ประพฤตดี, ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ และ เฉลิมพล ศรีหงษ์, สตรีไทย : บทบาทในการเป็นผู้นำทางการบริหาร, หน้า 213-214.

2. ภูมิหลังของสตรีผู้นำ มีส่วนในการกำหนดแนวทางการเป็นผู้นำแต่ไม่ใช่สิ่งที่กำหนดหรือมีความสัมพันธ์กับความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการบริหารของสตรี

โดยสรุป สิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการมีบทบาททางการเมืองการปกครองของสตรีคือ ปัจจัยจากตัวสตรีเองและปัจจัยจากภายนอกตัวสตรี ปัจจัยจากตัวสตรีเอง หมายถึง ภูมิหลังของสตรีและของครอบครัว ได้แก่ การศึกษา อายุ อาชีพ ภูมิสำเนา ภาวะเรือนุตร และวิธีการดำเนินบทบาทของสตรีว่าใช้วิธีการใด เชื่อมั่นในตนเองหรือไม่ ปัจจัยจากภายนอกตัวสตรี ได้แก่ รูปแบบการปกครอง วิธีการเลือกตั้ง และการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เน้นความสามารถของบุคคลมากกว่าความแตกต่างเรื่องเพศ

ลักษณะการบริหารงานของสตรี

ในประเด็นนี้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้น้อยมาก อาทิ สตรีที่เป็นผู้นำทางการบริหารจะนิยมแก้ปัญหาด้วยวิธีจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ เพื่อตัดสินใจและพัฒนาการแบ่งงานให้ผู้ได้บังคับบัญชาทำตามความสามารถ¹⁰

สตรีจะเรียนรู้ข้อบกพร่องของผู้นำที่เป็นบุรุษ แล้วนำมาปรับปรุงตนเอง ใช้ความอ่อนหวานและความเข้มแข็ง ไปพร้อมๆ กับการทุ่มเทเวลาให้กับการทำงานอย่างเต็มที่ปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ทันที และใช้ความใจกล้าเผชิญกับเหตุร้าย ขณะเดียวกันก็จะมีเป้าหมายในการทำงานเพื่อส่วนรวม¹¹

สตรีในหมู่บ้านต่างๆ ไปไม่นิยมเข้าร่วมในการวางแผนปรับปรุงหมู่บ้าน (เข้าร่วมเพียงร้อยละ 30 อีกร้อยละ 60 ไม่เคยเข้าร่วมวางแผนเลย และอีกร้อยละ 10 เห็นว่าไม่จำเป็นจะต้องเข้าร่วมสตรีที่เข้าร่วมวางแผนปรับปรุงหมู่บ้านก็เฉพาะในเรื่องสาธารณูปพื้นฐาน เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมถนน ซลประทาน ไฟฟ้า ขณะเดียวกันสตรีก็ให้ความสนใจกิจกรรมที่เป็นส่วนรวมของชุมชนและด้านการเพิ่มรายได้ของตนเองด้วย¹²

เป้าหมายในการทำงานของนักการเมือง คือ การทำเพื่อประโยชน์ส่วนตน หรือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เคิร์กแพทริก (Kirkpatrick) พบว่า¹³ สตรีส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่องานในด้านการบริการชุมชน มีเป้าหมายเพื่อการปรับปรุงสาธารณะ โดยเน้นที่ระดับรัฐ (state)

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ คณะอนุกรรมการพัฒนากิจกรรมและบทบาทของสตรี, สถานภาพปัจจุบันของสตรีไทย. หน้า 201-204.

¹¹ อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ และ เทพี พันธุ์เมธา, การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้นำท้องถิ่นสตรี : การวิจัยแบบจัดกลุ่มสนทนา. หน้า 7-11.

¹² ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การมีส่วนร่วมในสังคมการปกครองของสตรีไทย. หน้า 33-34.

¹³ Kirkpatrick, Political Woman. pp.147-152.

มากกว่าระดับชาติ หรือระดับนานาชาติ สตรีมองปัญหาในเชิงเป็นจริง เป็นรูปธรรมมากกว่านามธรรม และมีความสำนึกต่อหน้าที่ของพลเมืองสูงกว่าชาย เน้นด้านศีลธรรมจรรยามากกว่าชาย

ในด้านการตัดสินใจ สตรีจะตัดสินใจเข้าสมัครรับเลือกตั้งก็โดยปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้¹⁴

1. มีวัตถุประสงค์เพื่อการมีอิทธิพลในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในชุมชน
2. มีความเชื่อมั่นว่าตนเองมีโอกาสที่จะชนะการเลือกตั้ง
3. เป็นผู้มีความรู้ข่าวสารการเมืองบ้าง
4. มีความรู้สึกว่าคุณสมบัติหรือความสามารถที่จะทำหน้าที่ผู้นำได้
5. ได้รับการสนับสนุนจากชุมชน

จึงสรุปได้ว่าหากทุกคนไม่ว่าบุรุษหรือสตรี หากขาดปัจจัยทั้ง 5 ประการข้างต้น ก็จะมี ความสนใจทางการเมืองน้อย และไม่พร้อมที่จะตัดสินใจเข้าสมัครรับการเลือกตั้ง

ในด้านการตัดสินใจเรื่องทั่ว ๆ ไป สามีย่อมมีบทบาทในการตัดสินใจเหนือภรรยาคู่สมรสที่อายุน้อย บิดาก็จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย¹⁵ ฉะนั้นสตรีที่ได้รับการสนับสนุนจากสามีจึงกล้าตัดสินใจที่จะเข้าสู่สนามแข่งขันทางการเมืองและสตรีโสด บิดาก็จะมีบทบาทมากในการตัดสินใจลงสมัครรับการเลือกตั้ง สำหรับการตัดสินใจเลือกผู้นำทางการเมืองในระดับต่าง ๆ กัน สตรีจะตัดสินใจในการเลือกผู้นำท้องถิ่นเองร้อยละ 57 และตัดสินใจเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเองร้อยละ 59 นอกนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สามีและข้าราชการเป็นผู้กำหนดตัดสินใจให้¹⁶

การยอมรับของประชาชนที่มีต่อสตรีผู้นำทางการเมือง

สตรีส่วนใหญ่มีค่านิยมแบบยึดถือธรรมเนียมประเพณี¹⁷ เน้นความผูกพันเป็นพิเศษกับสามีและบุตร ให้ความสำคัญต่อการทำงานเพื่อครอบครัวและชุมชน สตรีจะมีความตั้งใจสูงมากในการต้องการให้ทั้งตนเองและสังคมมีจริยธรรมและเชื่อว่าการทำงานหนักและการฝึกฝนครั้งแล้วครั้งเล่าจะทำให้ชนะอุปสรรคได้ ฉะนั้นการทำงานเท่านั้นจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาชุมชน ลบล้างอคติที่มีต่อเพศหญิง และทำให้ชนะในการเลือกตั้ง

¹⁴ *Ibid.*, p. 30.

¹⁵ คณะทำงานวางแผนพิจารณาสตรีระยะยาว, รายงานการสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสตรีไทย, หน้า 41-43.

¹⁶ ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การมีส่วนร่วมในสังคมการเมืองการปกครองของสตรีไทย, หน้า 39-43.

¹⁷ Kirkpatrick, Political Woman, pp. 48-49.

อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์ และคณะ¹⁸ ได้กล่าวถึงแรงจูงใจที่สตรีผู้นำทางการเมือง จะสมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นผู้นำท้องถิ่น ว่าเกิดจากทัศนคติที่สตรีมีต่องานในตำแหน่งกล่าวคือ ทัศนคติว่าเป็นงานที่ทำหายความสามารถของสตรีเอง พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์¹⁹ ขยายความว่า สตรีสมัครรับเลือกตั้งก็เพราะสตรีต้องการเอาชนะชายในเรื่องความสามารถในการทำงาน

กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ และคณะได้กล่าวถึงทัศนคติของสตรีผู้นำในระดับปริญญาชนว่า²⁰ มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยม ให้ความสำคัญต่อกระบวนการเลือกตั้งว่าเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปกครอง สตรีที่เป็นปัญญาชนเหล่านี้ (ซึ่งเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพมหานคร 3 แห่ง) แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันในเรื่องสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น อายุ ระดับการศึกษา รายได้ สถานภาพสมรส สาขาวิชาที่ทำการสอน แต่จะไม่มี ความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องทัศนคติทางการเมืองเลย เรื่องการยอมรับของ ประชาชน ภัสสร ลิมานนท์ ได้ศึกษาโดยสัมภาษณ์ประชาชนใน 38 จังหวัด จำนวน 1,096 คน เพื่อประเมินผู้นำสตรีทางการเมืองในระดับตำบล หมู่บ้าน ปรากฏว่า²¹ ประชาชนส่วนใหญ่ แสดงความเห็นที่เห็นว่า ผู้นำชายคนก่อนๆ และผู้นำหญิงคนปัจจุบันความสามารถพอๆ กันในเกือบ ทุกเรื่อง แต่มีแนวโน้มที่จะนิยมผู้นำเพศเดียวกันกับตน และยังคงมีความนิยมที่จะเลือกเพศชาย เป็นกำนัน ส่วนตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ ความมั่นใจของผู้ให้สัมภาษณ์ลดลงไปตามลำดับเมื่อให้ออกความเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะมีผู้นำสตรีในระดับที่สูงๆ ขึ้น ไปตามลำดับ คือ ตำแหน่งปลัดอำเภอ และนายกรัชมุนตรี

เรื่องทัศนคติของกำนันและข้าราชการปกครองที่มีต่อสตรี ผู้นำทางการเมืองในระดับ ตำบล หมู่บ้าน พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์ ได้สรุปผลการสัมภาษณ์ว่า²² สามารถจำแนกความเห็น

¹⁸ อภิชาติ จำรัสฤทธิ์รงค์ และ เทพี พันธุ์เมธา, การศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้ นำท้องถิ่นสตรี : การวิจัยแบบจัดกลุ่มสนทนา, (กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง, 2528), หน้า 9.

¹⁹ พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์, โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรีผลการวิเคราะห์ข้อมูล สัมภาษณ์และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์(กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง, 2528).

²⁰ ดูรายละเอียดใน กนลา สุขพานิช-ขันทปราบ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, “ปัญญาชน สตรีไทย : การศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีฯ”, (เสนอต่อฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

²¹ ดูรายละเอียดใน ภัสสร ลิมานนท์, โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี : ผลการวิเคราะห์ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน (กรุงเทพฯ : กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย 2528).

²² ดูรายละเอียดใน พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์, โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรีผลการ วิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์.

ได้เป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายสนับสนุนเห็นว่า สตรีมีความรู้ความสามารถทำอะไรได้เหมือนบุรุษ ผลงานของสตรีทำให้เกิดศรัทธา สตรีได้เปรียบบุรุษในด้านการประสานงาน และการประชาสัมพันธ์ เพราะสามารถใช้ความอ่อนโยนในการทำงานได้ดีกว่าบุรุษ ฝ่ายไม่สนับสนุนเห็นว่า ข้อจำกัดในเรื่องเพศ ภาระทางครอบครัว ทำให้สตรีเป็นผู้นำไม่ได้ดีเท่าชาย โดยเฉพาะในงานที่ต้องเสี่ยงภัย และการใช้ความเด็ดขาด ฝ่ายที่เป็นกลางเห็นว่าสตรีผู้นำทางการเมืองระดับตำบล หมู่บ้าน มีความเข้าใจมี ความรู้ความสามารถ และสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้ดีไม่ด้อยไปกว่าบุรุษ นอกจากนี้ยังเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในหน้าที่สนใจศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม

ทฤษฎีภาวะผู้นำ (Leadership theory)

ภาวะผู้นำ

การศึกษาในเรื่องภาวะผู้นำของสตรี มีประเด็นที่พึงให้ความสนใจรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความหมายของภาวะผู้นำ
2. ประเภทหรือตัวแบบของผู้นำ

ความหมายของภาวะผู้นำ

ปัญหาแรกในการศึกษาเรื่องภาวะผู้นำ คือการหาข้อจำกัดความ หรือแนวความคิดร่วมกันในคำว่า (leadership) ซึ่งมีความหมายที่กว้างมาก แม้แต่ในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่อาจหาข้อตกลงร่วมที่สามารถนำมาเป็นแนวทางเดียวกันได้ อย่างไรก็ตามเราสามารถที่จะให้ความหมายของคำว่า ภาวะผู้นำโดยจำแนกตามสาขาวิชาและตามแนวทางการศึกษา กล่าวคือในกลุ่มของนักวิทยาการจัดการและนักจิตวิทยา เช่น ออร์เวย์ ทีด (Ordway Tead) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นการประกอบกันของลักษณะที่บุคคลสามารถชี้แนะให้บุคคลอื่นกระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการได้²³ โบการ์ดัส (Emory S. Bogardus) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ บุคลิกภาพในการกระทำการภายใต้เงื่อนไขของกลุ่มการมีภาวะผู้นำต้องประกอบด้วยบุคลิกภาพ และสถานการณ์ของกลุ่ม ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทั้งในเชิงขวัญเพื่อการมีภาวะครอบงำบุคคลอื่นได้²⁴

²³ Ordway Tead, The Art of Leadership (New York : McGraw Hill Book Company, Inc., 1935), pp.19-21. (อ้างใน ประทีป จงสืบธรรม. ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นไทย. หน้า 21-24.)

²⁴ Emory S. Bogardus, Leaders and Leadership (New York : Appleton-Century, Inc., 1934), pp.3-13.

ส่วน เบนนิส (Warren G. Bennis) กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการเพื่อให้ผู้ใต้บังคับบัญชาประพฤติภายใต้กรอบที่กำหนดไว้²⁵ ดับบิน (R. Dubin) เสนอสั้นๆ ว่า ภาวะผู้นำคือการบริหารอำนาจและการตัดสินใจ²⁶ และเทอร์รี่ (George Terry) ขยายความว่าภาวะผู้นำเป็นกิจกรรมเพื่อมีอิทธิพลต่อบุคคลให้มีการกระทำเพื่อบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม²⁷

บาร์นาต (Chester I. Barnard) อธิบายว่า ภาวะผู้นำหมายถึง คุณภาพของพฤติกรรมของบุคคล เพื่อชักนำบุคคลอื่นหรือชักนำกิจกรรมต่างๆ ในภารกิจขององค์กร²⁸ และฟิลด์เลอร์ (Fred E. Fieldler) เสนอว่า ภาวะผู้นำคือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในการมีอำนาจและมีอิทธิพลของบุคคลหนึ่งให้สามารถชักนำ และควบคุมการกระทำและพฤติกรรมของบุคคลอื่นได้มากกว่าที่บุคคลอื่นจะชักนำและควบคุมบุคคลนั้น²⁹

กิบบ์ (Cecil Gibb) จำแนกความหมายของภาวะผู้นำออกเป็น 6 ประเภทคือ³⁰

1. ความหมายในเชิงตำแหน่ง
2. ความหมายในเชิงพฤติกรรม
3. ความหมายในเชิงสังคมมิติ หรือในเชิงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสมาชิก
4. ความหมายในเชิงอิทธิพลที่ผู้นำมีต่อกลุ่ม
5. ความหมายในเชิงอิทธิพลที่ผู้นำมีต่อการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของกลุ่ม
6. ความหมายในเชิงหน้าที่

²⁵ Warren G. Bennis, "Leadership Theory and Administrative Behavior", *Administrative Science Quarterly*, 4(1959) : 259.

²⁶ R. Dubin, *The Sociology of Organization* (New York : Prentice-Hall, 1951), p.23. (อ้างใน ปิยะ ธรณี, ภาวะผู้นำของนายอำเภอกับการประสานงานอำเภอ. หน้า 33-34.)

²⁷ R. George *Principle of Management* (New York : Richard D. Irwin, Inc., p. 439. (อ้างใน พิเศษฐ์ ลิขรังษี, แรงจูงใจในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนไทย. หน้า 24-25.)

²⁸ Chester I. Barnard, *Organization and Management*(Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1962), p.83. (อ้างใน เสวตฉัตร สุวรรณรัตน์, บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสตรีในทางการเมืองไทย ปี 2531. หน้า 27-29.)

²⁹ Fred E. Fiedler, *A Theory of Leadership* (New York : McGraw-Hill Book Company, 1967), p.8. (อ้างใน สมิหรา จิตลดาการ, ภาวะผู้นำสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย. หน้า 30-32.)

³⁰ Cecil A. Gibb, "Definition of the Leader" *Perspectives on the Group Process*. 2nd ed. (New York : Houghton Mifflin Company, 1970), pp.156-162.

ในการอธิบายแนวความคิดที่เกี่ยวกับลักษณะของการเป็นผู้นำ มอริสและซีแมน (R. T. Morris and M. Seeman) ได้จำแนกของการเป็นผู้นำออกเป็น 4 กลุ่มคือ³¹

1. การจำแนกตามสถานภาพ (status) ซึ่งหมายถึงลักษณะของการเป็นผู้นำจะมีลักษณะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความสำคัญของตำแหน่งบุคคลดำรงอยู่

2. การจำแนกตามการยกย่องนับถือ (esteem) ซึ่งหมายถึงลักษณะของการเป็นผู้นำเกิดจากการได้รับความเคารพนับถือ โดยวิธีการเลือกแบบสังคมมิติ (sociometric choice) หมายถึง สภาพความผูกพันใกล้ชิดกันระหว่างบุคคลในแต่ละกลุ่มสังคม

3. การจำแนกตามพฤติกรรม (behavior) ซึ่งหมายถึงลักษณะของการเป็นผู้นำเกิดจากการประพฤติปฏิบัติหรือการกระทำ ถ้ามีตำแหน่งที่ต่างกัน ย่อมมีพฤติกรรมในการเป็น ผู้นำที่แตกต่างกันออกไปด้วย

4. การจำแนกตามการมีอิทธิพล (influence) ซึ่งหมายถึงลักษณะของการเป็นผู้นำจากการมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และชักนำให้คนอื่นปฏิบัติตามเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย

กล่าวโดยสรุป ภาวะผู้นำหมายถึงลักษณะของตำแหน่ง คุณลักษณะของบุคคลและลักษณะของพฤติกรรม การมีความแตกต่างของคำจำกัดความ “ภาวะผู้นำ” สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของการมองภาพการเป็นผู้นำซึ่งถูกคาดหวังว่ามีหลายลักษณะ

ประเภทหรือตัวแบบของผู้นำ

ผู้นำอาจจะจำแนกออกได้หลายประเภท และวิธีการจำแนกจะแตกต่างกันออกไป เจมส์ บาร์เบอร์ (James D. Barber) จำแนกแบบของประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกา ซึ่งดูจากลักษณะการทำงานและทัศนคติที่มีต่อตำแหน่งประธานาธิบดี³² โดยพิจารณาว่าประธานาธิบดีที่เป็นคนขยันขันแข็งในหน้าที่ ใช้เวลาในการทำงานต่อวันมาก ถือว่าเป็นพวกกระตือรือร้น (active) แต่ถ้ามอบหมายให้คนอื่นทำงานแทนมาก ใช้จำนวนชั่วโมงในการทำงานต่อวันน้อย ถือว่าเป็นพวกเฉื่อยชา (passive) หรือไม่กระตือรือร้นและการพิจารณาว่าประธานาธิบดีมีทัศนคติต่อตำแหน่งประธานาธิบดีอย่างไร เช่น ถ้าเป็นคนที่ยากเป็นประธานาธิบดีมาก มีเป้าหมายการทำงานเพื่อให้เป็นที่รักใคร่ของประชาชนเป็นคนที่รักงาน เป็นผู้ที่ใช้เหตุผล ยึดหยุ่นหรือปรับตัวง่าย และมองโลกในแง่ดี ก็เป็นพวกที่มีความรู้สึกทางบวก (positive affect) ต่อตำแหน่ง

³¹ Bernard M. Bass, Leadership Psychology and Organization Behavior (New York : Harper and Row, 1950), pp. 87-89. (อ้างใน อภิชาติ เจนธีรวงศ์, ภูมิหลังของนักการเมืองสตรีกับการเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง, หน้า 27-29.)

³² James D. Barber, The Presidential Character : Predicting Performance in the White House (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall Inc., 1970), pp.7-13.

ประธานาธิบดี แต่ถ้าเป็นคนที่มีท่าทีเฉยเมย ไม่ยินดียินร้ายต่อตำแหน่ง มีเป้าหมายการทำงานเพื่อทำตามหน้าที่ ไม่ใช่คนรักงานใช้เหตุผลน้อย ปรับตัวยาก และมองโลกในแง่ร้าย ก็เป็นพวกที่มีความรู้สึกทางลบ (negative affect) ต่อตำแหน่งประธานาธิบดี

จากการพิจารณาลักษณะการทำงานและทัศนคติที่มีต่อตำแหน่งประธานาธิบดีดังกล่าว นั้น ก็อาจจะแบ่งประเภทของประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาออกเป็น 4 แบบคือ

ก. กระตือรือร้นและมองโลกในแง่ดี (active positive) คือเป็นประธานาธิบดีที่ขยันทำงาน ชอบตำแหน่งประธานาธิบดีมีบทบาทสูงหรือมีผลงานมาก มีทัศนคติต่องานและสิ่งแวดล้อมในทางที่ดี

ข. กระตือรือร้นและมองโลกในแง่ร้าย (active negative) คือเป็นประธานาธิบดีที่ขยันทำงาน ไม่ยินดียินร้ายกับตำแหน่ง มีบทบาทสูงหรือมีผลงานมาก มีทัศนคติต่องานและสิ่งแวดล้อมในทางไม่ดี

ค. ไม่กระตือรือร้นและมองโลกในแง่ร้าย (active negative) คือเป็นประธานาธิบดีที่ไม่ชอบทำงานหนัก แต่ชอบเป็นประธานาธิบดี มีทัศนคติต่องานและสิ่งแวดล้อมในทางที่ไม่ดี

ง. ไม่กระตือรือร้น เฉื่อยชา และมองโลกในแง่ร้าย (passive negative) คือเป็นประธานาธิบดีที่ไม่ชอบทำงานหนัก และไม่ชอบเป็นประธานาธิบดี มีทัศนคติต่องานและสิ่งแวดล้อมในทางที่ไม่ดี

เคิร์กแพททริก (Kirkpatrick) จำแนกสมาชิกรัฐสภาสหรัฐอเมริกาออกเป็น 4 แบบคือ³³

ก. ผู้นำแบบหัวหน้า (Leadership) จะมีค่านิยมในเรื่องของอำนาจ (power) และเกี่ยวข้องกับการใช้อิทธิพลและอำนาจในหน้าที่ตำแหน่ง (authority) กลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์คือ การอาศัยจิตใต้สำนึก

ข. ผู้นำแบบนักศีลธรรม (moralizer) จะมีค่านิยมในเรื่องความถูกต้องความมีศีลธรรมและการเป็นผู้มีธรรมะ โดยมีเป้าหมายที่การมีนโยบายทางการเมือง

ค. ผู้นำแบบนักสัมพันธ์ภาพ (personalizer) จะมีค่านิยมในเรื่องความรัก ความเสน่หา โดยมีเป้าหมายเพื่อการให้ได้มาซึ่งการยอมรับและความพอใจจากผู้อื่น กลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอยู่บนพื้นฐานของการประจบประแจง

ง. ผู้นำแบบนักแก้ปัญหา (problem solver) จะมีค่านิยมแบบผสมผสานของผู้นำทั้ง 3 แบบข้างต้นรวมกัน โดยมีเป้าหมายที่การให้บริการแก่ชุมชน และใช้กลยุทธ์ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลด้วยการเป็นคนเปิดเผย มีมิตรภาพ ให้ความเห็นอกเห็นใจ

³³ Kirkpatrick, *Political Woman*, pp.174-177. (อ้างใน อุษษา ว่องวงศ์การ, *ภูมิหลังแรงจูงใจและพื้นฐานอำนาจของนักการเมืองในระบอบประชาธิปไตย*, หน้า 26-28.)

เคิร์ต เลวิน (Kurt Levin) กำหนดรูปแบบผู้นำออกเป็น 4 แบบ คือ³⁴

ก. ผู้นำแบบอัตตาธิปไตย (autocratic) พิจารณาจากการปฏิบัติการและการกำหนดนโยบาย ผู้นำประเภทนี้จะตัดสินใจเอง ไม่ใช้กลุ่มตัดสินใจ มีลักษณะถือตัวและภูมิใจในตัวเอง

ข. ผู้นำแบบประชาธิปไตย (democratic) การจัดทำนโยบายเป็นผลจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่ม การตัดสินใจกระทำโดยใช้ความคิดเห็นจากกลุ่ม มีการแบ่งงานกันทำและผู้นำแบบนี้จะเน้นการสร้าง ความเข้าใจที่ดีต่อกัน

ค. ผู้นำแบบตามสบาย (laissez-faire) เป็นผู้นำที่ปล่อยให้สมาชิกได้มีเสรีภาพเต็มที่ ปราศจากการมีส่วนร่วมของผู้นำ เว้นแต่จะมีการร้องขอให้ผู้นำเข้ามาช่วยด้วย ผู้นำจะให้ข้อเสนอแนะแก่กิจกรรมของสมาชิกโดยไม่พยายามเข้าไปเกี่ยวข้องในภาคการปฏิบัติ

ยูจีน อี เจนนิงส์ (Eugene E. Jennings) จำแนกประเภทผู้นำออกเป็น 4 แบบคือ³⁵

ก. ผู้นำที่ใฝ่อำนาจ (The prince) ผู้นำแบบนี้ชอบเป็นผู้ที่อยู่เหนือคนอื่น เป็นคนที่มีเล่ห์เหลี่ยมรอบตัวในการแย่งชิงอำนาจและรักษาอำนาจให้ยืนยาวไม่คำนึงการมีศีลธรรม หรือความเมตตา กรุณา เป็นผู้นำที่กระทำการได้ทุกอย่างเพราะต้องการรักษาอำนาจไว้ให้นานที่สุด

ข. ผู้นำแบบวีรบุรุษ (The hero) ผู้นำแบบนี้เป็นผู้ที่มีความนึกคิดกว้างไกล และเป็นผู้มีความรับผิดชอบ มีความกระตือรือร้นในหน้าที่บางครั้งอาจจะใช้ความเล่ห์เหลี่ยม หรือการกระทำที่ผิดศีลธรรมเท่าที่จำเป็น

ค. ผู้นำแบบซูเปอร์แมน (The superman) เป็นผู้นำแบบที่เป็นตัวของตัวเอง เลือกรับแนวปฏิบัติของสังคมที่มีมานานแต่เพียงบางส่วน ริเริ่มค่านิยมใหม่ๆ ให้กับสังคม เป็นผู้ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก

ลักษณะสองแบบแรกของเจนนิงส์ เป็นผู้นำทางการเมือง แต่ผู้นำแบบที่สามจะเน้นการเป็นผู้นำทางสังคมเสียมากกว่า

ออร์ดเวย์ ทีด (Ordway Tead) จำแนกประเภทของผู้นำจากลักษณะการเกิดของผู้นำ ดังนี้³⁶

³⁴ Kurt Lewin, "The Dynamic of Group Action," *Education leadership* 1 (1944) : 195-200. (อ้างใน ทิพาพร พิมพ์สุทธิ, *พัฒนาทางการเมือง*, หน้า 42-47.)

³⁵ Eugene E. Jennings, *An Anatomy of Leadership* (New York : McGraw-Hill Book Company, 1960), p.43-47. (อ้างใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, *ประวัติศาสตร์สตรีไทย*, หน้า 20-23.)

³⁶ Ordway Tead, *The Art of Leadership* (New York : McGraw-Hill Book, 1936), pp.20-25.

ก. ผู้นำโดยการสร้างตนเอง เป็นผู้นำที่สร้างความเป็นผู้นำด้วยตนเองด้วยการมีบุคลิกลักษณะที่เข้มแข็ง และมีการสำนึกในตนเองอย่างหนักแน่น มีเป้าหมายแน่วแน่ที่จะปฏิบัติตามสิ่งที่ตั้งใจไว้ให้บรรลุผลสำเร็จ และมีเจตนาที่จะแสดงอำนาจอยู่เสมอ

ข. ผู้นำจากการเลือกของกลุ่ม เป็นผู้นำที่เกิดจากการเลือกบุคคลในกลุ่มเดียวกัน ผู้นำประเภทนี้จะปฏิบัติภารกิจให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างแข็งขัน ซึ่งจะ เป็นวิธีการที่จะรักษาอำนาจและการยอมรับจากกลุ่มไว้ได้

ค. ผู้นำจากการแต่งตั้งของผู้มีอำนาจเหนือ เป็นผู้นำที่เข้าสู่ตำแหน่ง โดยการแต่งตั้งจากมีผู้อำนาจระดับเหนือขึ้นไป ผู้นำประเภทนี้จะเป็นผู้สร้างกลุ่ม และจะต้องพยายามแสดงให้เห็นสมาชิกของกลุ่มเห็นว่า การรับใช้หมู่คณะนั้นเป็นความต้องการของตนเอง

กล่าวโดยสรุป การจำแนกประเภทหรือตัวแบบของผู้นำได้ใช้หลักเกณฑ์ในเรื่องสำคัญๆ อยู่สองประการ เพื่อการจำแนกผู้นำออกเป็นแบบต่างๆ คือ หลักในเรื่องลักษณะการทำงานหรือวิธีการปฏิบัติงานว่าเป็นพวกใช้อำนาจหรือไม่ อูทิศตนให้กับงานมากน้อยเพียงใด ประกอบกับ หลักในเรื่องทัศนคติหรือค่านิยม ซึ่งจะเป็นเครื่องบ่งบอกว่าผู้นำนั้นมีเป้าหมายในหน้าที่หรือในตำแหน่งเพื่อตนเองหรือเพื่อส่วนรวม

ทฤษฎีการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

มายรอน ไวเนอร์ (Myron Weiner) นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ได้เคยสำรวจและรวบรวมความหมายของคำว่า “การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง” ที่นักรัฐศาสตร์หลายท่านได้ให้ไว้ มีจำนวนถึง 10 ความหมายด้วยกันคือ³⁷

1. การกระทำที่สนับสนุนหรือเรียกร้องต่อคณะผู้ปกครอง
2. ความพยายามที่จะให้เกิดผลสำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติการของรัฐ หรือในการเลือกผู้นำคณะรัฐบาล
3. การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายและได้รับการยอมรับว่าชอบธรรม
4. การกระทำที่มีตัวแทน (representation)
5. ความหมายที่หมายที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะรู้สึกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้นมา
6. ความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือเป็นพวกที่กระตือรือร้น (activists) ที่จะทำ

³⁷ Myron Weiner, *Crises and Sequences in Political Development* (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1971), pp. 161-163. (อ้างใน จุมพล หนิมพานิช, ชนชั้นนำทางการเมืองไทยกับการกำหนดนโยบาย. หน้า 27-38.)

7. การกระทำ “ต่อเนื่องอย่างคงเส้นคงวา” (persistence continuum) ซึ่งอาจจะเป็นการจัดการอย่างเป็นสถาบัน (institutionalised) หรือกระทำในลักษณะที่ปะทุขึ้นทันทีทันใด เช่น ก่อการจลาจล

8. การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ หรือเป็นความพยายามที่จะมีอิทธิพลต่อการกระทำต่างๆ ของหน่วยราชการ (bureaucratic actions)

9. การกระทำที่จะเป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติเท่านั้น

10. การกระทำที่เป็น “การกระทำทางการเมือง” (a political act)

จากความหมายทั้งสิบดังกล่าว ไวเนอร์ (Weiner) ได้นำมาสรุปว่า การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การกระทำโดยสมัครใจใดๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ หรือมีการจัดองค์การหรือไม่ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่องและใช้วิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม โดยมุ่งที่จะไปมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาล ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

เจฟฟรีย์ เค. โรเบิร์ตส์ (Geoffrey K. Roberts) นักรัฐศาสตร์ชาวอังกฤษเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมโดยสมัครใจของแต่ละบุคคลในกิจการทางการเมือง รวมทั้งการลงคะแนนเสียงการเป็นสมาชิกและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มการเมือง³⁸ เช่น ความเคลื่อนไหวของพรรคการเมือง กลุ่มผลประโยชน์เจ้าหน้าที่สถาบันการเมือง กิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ เช่น การอภิปรายทางการเมือง หรือร่วมฟังเหตุการณ์ทางการเมือง การชักชวนทางการเมืองของเจ้าหน้าที่หรือสมาชิกของกลุ่มการเมือง

ทัศนะดังกล่าวสอดคล้องกับความเห็นของแม็คคลอสกี (Herbert McClosky) ซึ่งเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองคือ กิจกรรมต่างๆ โดยสมัครใจ ซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมโดยตรงหรืออ้อม ในการเลือกผู้ปกครองประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสาร การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเข้าร่วมประชุมการบริจาคเงินและการติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ลักษณะความกระตือรือร้นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง อาจพิจารณาได้จากการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ ลงคะแนนเสียงตามบัญชี การเขียนและกล่าวสุนทรพจน์ การรณรงค์หาเสียง การแข่งขัน

---

³⁸ Geoffrey K. Roberts, *A Dictionary of Political Analysis* (London : Longman, 1971), p.145. (อ้างใน ณรงค์ ไชยวงศ์, *บทบาทสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2531*, หน้า 24-27.)

กันเป็นเจ้าของที่พรรคหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษี การเป็นทหาร และหน้าที่ด้านตุลาการ³⁹

นอกเหนือจากนักวิชาการชาวตะวันตกแล้ว ทางด้านนักวิชาการของไทยได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้เช่นกัน อาทิเช่น

จรรยา สุภาพ เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ และในกิจกรรมต่างๆ ของรัฐบาลและในทางการเมือง หรือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าไปเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง⁴⁰

ทิพาพร พิมพ์สุทธิ์ เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมในการกระทำ (activity) ของแต่ละบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล การมีส่วนร่วมจะมาจากแต่ละบุคคลโดยตรงต่อการตัดสินใจของรัฐบาล เรียกว่า “การมีส่วนร่วมโดยตนเอง” (autonomous participation) และการมีส่วนร่วมซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ นโยบายทางอ้อมนอกเหนือจากแต่ละบุคคลโดยตรงแล้ว เรียกว่า “การมีส่วนร่วมโดยการถูกระดม” (mobilized participation)⁴¹

โดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมทั้งปวงของพลเมือง ซึ่งต้องการมีอิทธิพลหรือสนับสนุนต่อรัฐบาลและการเมือง โดยที่การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นได้ทั้งถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง สำเร็จหรือล้มเหลว กิจกรรมดังกล่าวอาจเป็นกิจกรรมในระดับชาติหรือท้องถิ่นก็ได้

การเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง โดยการลงสมัครรับเลือกตั้งจนชนะการเลือกตั้ง ได้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม ถือเป็นปรากฏการณ์ของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยเฉพาะในกระบวนการเมืองแบบใช้วิธีการเลือกตั้งเพื่อเลือกสรรคนเข้ามาสู่ระบบการเมือง

³⁹ Herbert McClosky, “Political Participation,” *International Encyclopedia of the Social Sciences* 12 (1968) : 252. (อ้างใน บำเพ็ญ ปิ่นไทยสงค์, แรงจูงใจในการเป็นนักการเมือง, หน้า 37-39.)

⁴⁰ จรรยา สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 333.

⁴¹ ทิพาพร พิมพ์สุทธิ์, พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 204-205.

กล่าวโดยสรุป นักรัฐศาสตร์ได้แบ่งประเภทของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคล ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ⁴²

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล เช่น เพศ, เขตที่อยู่อาศัย, ศาสนา, อาชีพ, ระดับการศึกษา และรายได้ ฯลฯ
2. ปัจจัยทางด้านความรู้สึกหรือทางจิตใจของบุคคล เช่น ความต้องการ, แรงจูงใจ, บุคลิกภาพ, ทักษะคิด, ความรู้สึกทางการเมือง และการนิยมพรรค ฯลฯ
3. ปัจจัยทางด้านสภาพของระบบการเมือง เช่น ระบบพรรคการเมือง การรณรงค์หาเสียง และการบริหารการเลือกตั้ง ฯลฯ

ปัจจัยสำคัญทั้งสามกลุ่มนี้ ต่างมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในลักษณะแตกต่างกัน กล่าวคือ บุคคลที่อยู่ในระบบสังคมที่แตกต่าง กล่าวคือ บุคคลที่อยู่ในระบบสังคมที่แตกต่างกันจะได้รับประสบการณ์แตกต่างกัน ซึ่งทำให้บุคคลในแต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะตัว มีท่าทีในการที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกัน⁴³ กล่าวในเชิงสมมติฐานก็คือบุคคลที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมเหมือนกันมักจะมีการแสดงออกทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันดังตัวอย่างผลงานวิจัยต่อไปนี้

ก) สถานะทางการเศรษฐกิจสังคม

สถานะทางเศรษฐกิจสังคมของบุคคลพิจารณาจาก ระดับการศึกษารายได้และอาชีพ การพิจารณาว่า บุคคลใดมีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงหรือต่ำนั้น พิจารณาจากระดับความสูงต่ำของปัจจัยทั้ง 3 ดังกล่าวเป็นสำคัญ จากการศึกษาวิจัยหลายครั้งในสหรัฐอเมริกาพบว่าผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมสูงจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้มีสถานะทางเศรษฐกิจสังคมต่ำ⁴⁴ และสถานะทางเศรษฐกิจสังคมมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกิจกรรมทางการเมืองอย่างมาก

สำหรับปัจจัยที่เป็นตัวประกอบของสถานะทางเศรษฐกิจสังคมนั้น มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังนี้

1. การศึกษา

⁴² Herbert McClosky, "Political Participation, " in International Encyclopedia of the Social Sciences ed. by David L. Sills (New York : Macmillan and Free Press, 1986), Vol.12, pp.252-262.

⁴³ จรูญ สุภาพ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมการณ์ลงคะแนนเสียง เลือกตั้ง.... หน้า 120.

⁴⁴ Norman H. Nie and Sidney Verba, "Political Participation, in The Handbook of Political Science : Non-Governmental Politics, Vol. 4, eds. by Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby (Readings, Mass : Addison-Wesley, 1975), pp.41-45.

เลสเตอร์ ดับบลิว. มิลบาท (Lester W. Milbrath) พบว่าในระหว่างตัวแปรทางด้านสถานะทางเศรษฐกิจสังคม (socio-economic) ที่ใช้อธิบายการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองนั้น การศึกษาเป็นปัจจัยที่ได้รับความใส่ใจมากที่สุด จากผลงานการวิจัยของนักวิชาการต่างประเทศหลายท่าน ได้ค้นพบตรงกันว่า บุคคลที่มีการศึกษาสูงกว่าจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า เช่น จากการศึกษาวิจัยของอัลมอนด์ (Almond) และเวอร์บา (Verba) ในปี 1961 ใน Civic Culture จากผลการวิจัยของ ไน (Nie) เพาเวลล์ (Powell) และพรีวิท (Prewitt) ในปี 1965⁴⁵ และจากการวิจัยของโกเอล (Goel) ในปี 1975⁴⁶ เป็นต้น นอกจากนี้ การศึกษายังเป็นปัจจัยที่มีอำนาจมากที่สุดในการกระตุ้นบุคคลทุกอาชีพ วัฒนธรรมและเชื้อชาติ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบมากขึ้น ยกเว้นเฉพาะการเลือกตั้งเท่านั้น ที่ไม่เป็นไปตามนี้ ซึ่งจะได้อธิบายในตอนท้าย

เหตุที่การศึกษามีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของ บุคคลในทุกระดับวัฒนธรรมอย่างเข้มข้นนั้น เพราะระดับการศึกษาของบุคคลมีความสัมพันธ์กับคุณสมบัติทางด้านบุคลิกภาพทางสังคมและจิตวิทยาของบุคคลด้วย กล่าวคือ บุคคลซึ่งมีการศึกษาสูงมักมีรายได้สูงกว่า ได้รับข่าวสารจาก สื่อมวลชนมากกว่า มีอาชีพที่มีสถานะสูงกว่า ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับรัฐบาลและการเมืองมากกว่า และรู้สึกมี ประสิทธิภาพทางการเมืองมากกว่าด้วย

จากการศึกษาของอัลมอนด์ (Almond) และเวอร์บา (verba) พบว่าพวกที่มีการศึกษาในระดับสูงจะมีพฤติกรรมทางการเมืองดังนี้คือ

1. มีความระมัดระวังต่ออิทธิพลของรัฐบาล ที่มีต่อปัจเจกชนมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า
2. ติดตามการเมืองและให้ความสนใจต่อกิจกรรมรณรงค์หาเสียง มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาน้อยกว่า
3. มีข่าวสารทางการเมืองมากกว่า
4. มีความคิดเห็นทางการเมืองกว้างขวางกว่า
5. มักจะเข้าร่วมอภิปรายทางการเมืองมากกว่า
6. มีความรู้สึกอิสระที่จะอภิปรายทางการเมืองกับบุคคลทั่วไปมากกว่า
7. มีความรู้สึกว่าตนเองสามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาล

---

⁴⁵ Norman H. Nie, Bingham G. Powell, Jr. and Kenneth Prewitt, "Social Structure and Political Participation : Development Relationship, Part. I and II", American Political Science Review, Vol.63 No. 3 (1970) : 361-378, 808-832. (อ้างใน ประทีป จงสืบธรรม, ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นไทย, หน้า 41-43.)

⁴⁶ M. Pal Goel, "The Relevance of Education for Political Participation in a Developing Society", Comparative Political Studies, 3 (1975) : 333-346.

8. มีความเชื่อมั่นต่อสภาพแวดล้อมทางสังคม มีความเชื่อว่า บุคคลทั่วไปนั้นไว้วางใจได้ และมีประโยชน์

9. มักเป็นสมาชิกที่มีความกระตือรือร้นขององค์การ

จากการศึกษาของ มิลบาท (Mibrath) พบว่า การศึกษามีอิทธิพลอย่างมาก ต่อพฤติกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่อไปนี้คือ กิจกรรมการณรงค์หาเสียง การมีส่วนร่วมกับชุมชน และกิจกรรมเกี่ยวกับการสื่อข่าวสาร นอกจากนี้ ยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางการเมืองในรูปแบบของการประท้วงบ้างเล็กน้อย จากการศึกษาวิจัยของ แกรี เมอร์ส (Gary Marse)⁴⁷ ในปี 1971 และจากการศึกษาวิจัยของ แคเพลน (Kaplan) ในปี 1970 พบว่าผู้ประท้วงมีแนวโน้มว่ามีการศึกษาและข้อมูลข่าวสารมากกว่าบุคคลธรรมดาทั่วไป

อย่างไรก็ตาม การศึกษาไม่ได้มีอิทธิพลต่อการลงคะแนนเสียงของบุคคลแต่อย่างใด ซึ่งบางครั้งอาจกลายเป็นว่า ผู้ที่มีการศึกษาสูงเข้ามีส่วนร่วมในการเลือกตั้งน้อยกว่า ตัวอย่างเช่น ผลการวิจัยของโกเอล (Goel) ในปี 1875 พบว่าชาวอินเดียซึ่งมีการศึกษาในระดับมัธยมต้นไปลงคะแนนเสียงในวันเลือกตั้ง มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาในระดับมัธยมปลายและปริญญาตรีเป็นต้น เหตุที่ผู้มีการศึกษาสูงกว่าไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งน้อยกว่าในบางวัฒนธรรมนั้น มิลบาท (Milbrath) อธิบายว่า ในบางประเทศ การที่บุคคลมีการศึกษาในระดับที่สูงกว่านั้น มิได้นำไปสู่การมีความรักชาติรักระบบ (system affection) ขึ้นชมกับการเมืองและความรู้สึกว่าการเลือกตั้งเป็นความรับผิดชอบของพลเมือง มากกว่าบุคคลที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า ทั้งนี้เพราะว่า บุคคลที่มีการศึกษาสูง มักมีข้อมูลข่าวสารอยู่ใกล้ชิดตลอดเวลา จนกระทั่งทำให้บางครั้งรู้สึกหน่ายห่างกับการเมือง ในลักษณะที่เรียกว่า “ความหน่ายห่างทางการเมือง” (Political alienation) จากการศึกษาของนักวิชาการตะวันตกหลายท่านได้พบว่า ในสังคมญี่ปุ่นและอินเดียนั้นผู้ที่มีข่าวสารและความรู้ (knowledge-able) มากกว่า มักจะเป็นปรปักษ์กับระบบมากกว่าและรักชาติน้อยกว่า ความรู้สึกต่อระบบการเมือง ไม่ว่าจะเป็นเชิงบวกหรือลบนั้นมีความสำคัญ เพราะว่าการเลือกตั้งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการรักชาติ โดยพลเมือง ซึ่งยืนยันในความจงรักภักดีต่อระบบของเขา อีกประการหนึ่ง อาจมีสาเหตุมาจากที่บุคคลให้ความสนใจกับข่าวสารเพียงเล็กน้อยทำให้กระบวนการอบรมกล่อมเกล่าและเกี่ยวกับบทบาททางการเมือง (politicized role) ทำงานไม่ได้ผลแม้ว่าบุคคลผู้นั้นจะมีการศึกษาสูงก็ตาม ตัวอย่าง เช่น ผลการสำรวจวิจัยชาวอเมริกันที่มีเชื้อสายเม็กซิกันที่รัฐเนบราสกา ในสหรัฐอเมริกา พบว่า การศึกษากับการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีสหสัมพันธ์ในมิติต่างๆ น้อยมาก ทั้งนี้ เป็นเพราะกระบวนการ

⁴⁷ Gary Marse, *Protest and Prejudice : Study of Belief in the Black Community*. (New York : Harper & Row, 1967). (อ้างใน เศวตฉัตร สุวรรณรัตน์, *บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในการเมืองไทย ปี 2531-2534*, หน้า 37-39.)

ทางการศึกษาและตัวแทนอื่นๆ ที่ทำหน้าที่อบรมกล่อมเกลาทงสังคม (other socialization agents) ไม่ได้เตรียมการให้สมาชิกในสังคมของตนในการมี บทบาทต่างๆ ทางการเมือง⁴⁸

2. รายได้

ผลงานการวิจัยหลายชิ้นรวมทั้งของมิลบราท (Milbrath) ได้พบว่าผู้ที่มีรายได้มากกว่า จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าผู้ที่มีรายได้น้อยกว่า⁴⁹ จากการวิจัยในภาคใต้ของอเมริกา พบว่า ในระหว่างพวก นิโกรด้วยกันนั้น รายได้มีผลต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของพวกเขามากกว่าการศึกษา หรืออาชีพ รายได้สัมพันธ์กับความแตกต่างของระดับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างชัดเจนและมีอิทธิพลอย่างมากที่สุดต่อกิจกรรมที่ต้องการความนิยม นับถือ หรือ กิจกรรมที่ต้องการเงินทุนที่ดี จากการศึกษาของเวอร์บา (Verba) และไน (Nie) ในสหรัฐอเมริกา “รายได้” มีอิทธิพลต่อกิจกรรมประเภทสื่อสารทางการเมืองและกิจกรรมประเภทการเกี่ยวข้องกับพรรคการเมือง มากกว่ากิจกรรมประเภทการเลือกตั้งและกิจกรรมประเภทการติดต่อเฉพาะ⁵⁰ นอกจากนี้ ผลการวิจัยของโกเอล (Goel) ในปี 1979 ก็ได้พบว่าในประเทศอินเดีย ระดับรายได้ไม่มีสหพันธ์ในเชิงบวกกับกิจกรรมประเภทการเลือกตั้ง แต่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมประเภทที่เกี่ยวกับการรณรงค์ต่อสู้ในสนามทางการเมือง

เหตุที่รายได้มีความสัมพันธ์กับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากนั้น มิลบราท (Milbrath) อธิบายว่า เป็นเพราะความแตกต่างของรายได้ มีความเกี่ยวข้องกับความแตกต่างของสถานะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติ กล่าวคือผู้ที่มีความมั่งคั่งมากกว่า มักจะมีระดับการศึกษาสูงกว่าปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มเศรษฐกิจและการเมืองต่างๆ มากกว่า จึงทำให้มีการพัฒนาทัศนคติและความเชื่อต่างๆ ของคนซึ่งเอื้อต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า นอกจากนี้ ในประเทศที่ยากจนเฉพาะพวกที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้น ที่สามารถมีวิทยุและโทรทัศน์

3. อาชีพ

ผลงานการวิจัยของนักวิชาการชาวตะวันตกหลายท่าน พบว่า บุคคลที่มีสถานะทางอาชีพสูง มีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าจากการศึกษาของเจนเสน (Jensen) ได้

⁴⁸ Lester W. Milbrath, *Political Participation : How and Why Do People Get Involve in Politics ?* (Chicago : Rand McNally, 1971), pp.98-102. (อ้างใน วีรัตน์ แก้วกล้า, *พรรคการเมืองกับการสร้างผู้นำทางการเมือง*, หน้า 28-29.)

⁴⁹ *Ibid.*, pp.110-120. (อ้างใน บรรจง ตันศยานนท์, *การเมืองแห่งการรวมชาติชั้นต้น*, หน้า 23-24.)

⁵⁰ Sidney Verba and Norman H. Nie, *Participation in America : Political Democracy and Social Equality* (New York : Harper & Row, 1972).

พบว่าพวกประกอบอาชีพ (Professionals) มีแนวโน้มที่จะมีความกระตือรือร้นทางการเมืองมากที่สุด รองลงมาได้แก่ นักธุรกิจ เสมียน ช่างฝีมือ และกรรมกร ตามลำดับ⁵¹

นอกจากนี้ ผลงานการวิจัยจำนวนมากได้ค้นพบตรงกันว่า กรรมกรเป็นพวกที่ไม่อยากเข้าเกี่ยวข้อง (อย่างกระตือรือร้น) กับการเมืองมากที่สุด ยกเว้นแต่ในประเทศที่มีขบวนการและพรรคการเมืองของกรรมกรเข้มแข็ง เช่น ในนอร์เวย์ และอังกฤษ เป็นต้น ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากงานของกรรมกร (laboring man) ทำให้กรรมกรไม่สามารถมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีความกระตือรือร้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกิจกรรมเกี่ยวกับการรณรงค์ต่างๆ เนื่องจากเวลาการทำงานถูกกำหนดตายตัว ไม่สามารถหาเวลาที่จะประชุมกับกลุ่มต่างๆ ได้และโดยปกติงานของกรรมกรก็ไม่มี ความสำคัญเพียงพอที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นการกระทำทางการเมืองได้ ประการสุดท้ายความสัมพันธ์ระหว่างผลิตผลของการเมือง (political outcomes) กับความพึงพอใจในรายได้และงานของพวกเขาไม่ชัดเจนมากนัก

ข) ความแตกต่างทางเพศ

จากการศึกษาของมิลบราท (Milbrath) ได้พบว่า เพศชายเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าเพศหญิง การค้นพบนี้ ตรงกับนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ชาวตะวันตกหลายท่าน เช่น ไน (Nie), เวอร์บา (Verba) และคิม (Kim) ในปี 1974 โอลเซน (Olsen) ในปี 1973 และโกเอล (Goel) ในปี 1975 เป็นต้น มีเพียงผลงานการวิจัยของเลวิส (Lewis) ซึ่งพบว่าผู้หญิงอาร์เจนตินา เข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า ผู้ชายอาร์เจนตินา มิลบราท (Milbrath) ยังได้พบอีกว่า ในหมู่คนที่มีฐานะต่ำ (lower status) อัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ชายและผู้หญิงมีความแตกต่างกันมาก (ผู้ชายเข้ามีส่วนร่วมมากกว่า) แต่ในหมู่คนที่มีฐานะสูง (upper status) อัตราความแตกต่างในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้ชายและผู้หญิงมีน้อยมาก สิ่งที่ทำให้เพศชายและเพศหญิง มีอัตราการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแตกต่างกันนั้น คัมเบลล์ (Campbell) และคณะพบว่า มีเหตุมาจากการที่ผู้ชายมีความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองมากกว่าผู้หญิง กล่าวคือความรู้สึกว่าคนมีคุณสมบัติเพียงพอที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับ ความซับซ้อนของการเมืองนั้น ผู้ชายมีมากกว่าผู้หญิง มิลบราท (Milbrath) พบว่า อัตราความแตกต่างในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของเพศชายและเพศหญิง จะลดน้อยลงก็ต่อเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงให้เป็นสมัยใหม่มากขึ้น ผู้หญิงมีความรู้มากขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น การออกไปทำงาน นอกบ้านและการขยายตัวของ การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิสตรี⁵²

ค) อายุ

⁵¹ Jack Jensen, "Political Participation : A Survey in Evanston, Illinois," (Unpublished master's thesis, Northwestern University, 1960).

⁵² Milbrath, Political Participation. pp.116-118. (อ้างใน ประทีป จงสีบธรรม, ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นไทย, หน้า 34-38.)

ผลการศึกษาลายชั้นพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองจะเพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอตามอายุจนกระทั่งถึงจุดสุดในวันกลางคน ต่อจากนั้นจะค่อยๆ ลดลงตามอายุที่มากขึ้น เช่น จากการศึกษาของเวอร์บา (Verba) และ ไน (Nie) ในปี 1972⁵³ ไน (Nie) เวอร์บา (Verba) และ คิม (Kim) ในปี 1974⁵⁴ และจากการวิจัยของโกเอล (Goel) ในปี 1974⁵⁵ จากการศึกษาดังกล่าวได้พบด้วยว่าอายุมีความสัมพันธ์กับการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในทุกรูปแบบอย่างเสมอภาค

มิลบราท (Milbrath) ได้ค้นพบว่า มีปัจจัยแทรกอยู่ 3 ปัจจัย ระหว่างอายุกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองคือ

1. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชน
2. มีเวลาว่างสำหรับการเมือง
3. มีสุขภาพดี

โดยอธิบายว่าการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชนนั้นพัฒนามาที่ละเล็กละน้อยจากการมีคู่ความรับผิดชอบในการทำงาน และการต้องการมีครอบครัว ด้วยวิธีการเดียวกันนี้ การมีส่วนร่วมทางการเมืองได้เริ่มขึ้น และเพิ่มขึ้นทีละเล็กละน้อย ตามการเพิ่มขึ้นของอายุระดับสูงสุดอยู่ที่อายุ 34 หรือ 30 ปี

สำหรับพวกเด็กหนุ่มสาวที่ยังโสดนั้น มักจะปลีกตนเองออกมาจากการเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชุมชนของตน และเฉื่อยชาต่อโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนี้พวกคนแก่ พวกทุพพลภาพ ก็มักจะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองลดน้อยลง⁵⁶ แต่ในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองนอกระบบ เช่น การประท้วง การเดินขบวน และการก่อกบฏ ผู้เข้าร่วมมากที่สุดได้แก่ คนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว มิลบราท (Milbrath) ได้อธิบายว่า เหตุที่เป็นดังนี้ อาจเป็นเพราะคนหนุ่มสาวมักใช้เวลาว่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกนักศึกษาและคนตกงาน มีความรู้สึกปฏิเสธรบรทัดฐานของชุมชน มีความคิดที่จะแก้แค้นต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างสม่ำเสมอและต้องการปฏิรูประบบเพื่อให้พวกตนได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วม

⁵³ Verba and Nie, Participation in America Political Democracy and Social Equality. p.90. (อ้างใน บรรจง ตันศยานนท์, การเมืองแห่งการรวมชาติขั้นต้น, หน้า 27-30.)

⁵⁴ Norman H. Nie, Sidney Verba and Jae-on Kim, "Political Participation and the Life Cycle", Comparative Politics 6 (1974) : 319-340. (อ้างใน ประทีป จงสีปธรรม, ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นไทย, หน้า 21-24.)

⁵⁵ Goel, Comparative Political Studies, pp.333-346.

⁵⁶ Milbrath, Political Participation, p.116.

ทฤษฎีการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง

ไมเคิล รัช (Michael Rush) และ ฟิลิป อทอฟ (Phillip Athoff) ให้ความหมายของการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนเกิดความตระหนัก (perception) หรือมีปฏิกิริยา (reaction) ต่อปรากฏการณ์ทางการเมือง (political phenomena) ที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ และบังเกิดจากกระบวนการปะทะสังสรรค์ (interaction) ของบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย⁵⁷

ลูเซียน ดับบลิว. พาย (Lucian W. Pye) ได้พยายามอธิบาย “ขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการ อบรมกล่อมเกลาทางการเมือง” ไว้ 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นแรก คือ กระบวนการเรียนรู้ขั้นมูลฐาน (basic socialization process) เป็นช่วงที่ทารกจะได้รับการฝึกฝนให้เป็นสมาชิกของสังคม โดยจะเรียนรู้พื้นฐานและวัฒนธรรม เรียกขั้นนี้ว่า “manifest level”

ขั้นที่สอง คือ “latent level” เป็นขั้นที่ความรู้ต่างๆ ที่ได้เรียนรู้มานั้น สะสมเพิ่มพูนกันเป็นประสบการณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใต้สำนึกที่ไปกำหนดบุคลิกภาพมูลฐานของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง บุคคลจะมีสำนึกว่า คนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของสังคม พายเรียกขั้นนี้ว่า “เอกลักษณ์” (identity) พร้อมมูลด้วยวุฒิภาวะทางจิต (mature) ในขั้นนี้สถานบันครอบครัวและโรงเรียนจะมีบทบาทมาก

ขั้นที่สาม คือ ขั้นที่บุคคลได้รับการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง จากการพัฒนาความรู้ที่บุคคลมีอยู่ให้ขยายขอบเขตกว้างออกไปอีกโลกการเมืองรอบๆ ตัวในขั้นนี้ บทบาทของสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในทางสังคม เช่น กลุ่มหรือองค์กรต่างๆ ในทางสังคม สื่อมวลชน เป็นต้น จะเริ่มเข้ามามีบทบาท

ขั้นสุดท้าย คือ เป็นขั้นที่บุคคลผ่านขั้นการเป็นสมาชิกการเมือง ที่ยังไม่มียุทธศาสตร์ทางการเมือง นอกจากเริ่มรู้และเข้าใจเท่านั้น มาเป็นผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง พายเรียกขั้นตอนนี้ว่า “กระบวนการ สรรหาบุคคลทางการเมือง” (the process of political recruitment)

จากขั้นตอนทั้งสี่นี้ พายจึงย้ำว่า เพราะฉะนั้น “โครงสร้างของบุคลิกภาพทางการเมืองพื้นฐาน” ของบุคคลแต่ละคนจึงมากน้อยต่างกัน⁵⁸

⁵⁷ Michael Rush and Phillip Athoff, An Introduction to Political Sociology (London : Thomas Nelson and Sons, 1971) , p.6.

⁵⁸ Lucian W. Pye, Political Personality and Nation Building : Burma's Search for Identity (New-Heaven : Yale University Press, 1966), pp.43-46.

ด้วยเหตุนี้ ภูมิหลังของสตรีแต่ละคนจึงมีผลต่อการผลักดันสตรีเองให้เข้ามามีบทบาททางการเมืองในฐานะผู้กระทำ (คือลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นนักการเมือง) ไม่ว่าจะเป็นภูมิหลังจากปัจจัยด้านครอบครัว, โรงเรียน, กลุ่มเพื่อน, กลุ่มอาชีพ, สื่อมวลชน, หรือสถาบันราชการ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ สื่อต่าง ๆ (agents) ของกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมืองจะเป็นแรงผลักดันให้สตรีแต่ละคน แสดงบทบาททางการเมืองแตกต่างกันออกไป แต่ไม่ได้หมายความว่า แบบแผนของพฤติกรรมหรือบทบาททางการเมืองของสตรีจะไม่มี

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางการเมือง

สืบเนื่องจากกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมือง เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลมีความรู้เรื่องการเมืองแตกต่างกันออกไป ทั้งในทางสร้างความสนใจหรือความตื่นตัวทางการเมือง หรือในทางกลับกันคือ สร้างความเกลียดชังหรือนิ่งเฉยทางการเมือง ด้วยเหตุนี้การจะเข้าใจถึงความสนใจทางการเมืองที่ดี ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่ดี จึงสามารถอ้างอิงได้จากการอธิบายกระบวนการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมือง ในแง่ของกระบวนการทางด้านจิต (mental process) กับระยะที่ต่อเนื่องในการเรียนรู้ของบุคคล โดยงานของ เอฟเวอร์เรท เอ็ม. โรเจอร์ส (Everett M. Rogers) และฟลอยด์ เอฟ.ชูเมคเคอร์ (Floyd F. Shoemaker)⁵⁹ แสดงถึงความต่อเนื่องของระยะเวลาในการเรียนรู้ดังนี้

1. ระยะของการรับรู้สิ่งใหม่ๆ
2. ระยะเกิดความสนใจ
3. ระยะประเมินการตัดสินใจ
4. ระยะการทดสอบนำไปปฏิบัติ
5. ระยะสุดท้ายของการเรียนรู้ คือ ได้นำไปปฏิบัติจนติดเป็นนิสัย

จึงเห็นได้ว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอน ทำนองเดียวกับ การอบรมกล่อมเกลาททางการเมือง⁶⁰ โดยทั่วไปแล้วถือว่า การเรียนรู้เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล⁶¹ เพราะพฤติกรรมของบุคคลจะเป็นเช่นไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ที่บุคคลได้รับผ่านมาในอดีต ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม นั้นหมายความว่า บุคคลก่อนหน้าที่จะเกิดการเรียนรู้

⁵⁹ Everett M. Rogers and Floyd F. Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-Culture Approach (New York : The Free Press, 1971), p.7.

⁶⁰ วุฒิชัย จำนงค์, การเรียนรู้ : ทฤษฎีเบื้องต้นและประยุกต์ (กรุงเทพมหานคร : เจริญรัตน์การพิมพ์ , 2521), หน้า 163-164.

⁶¹ ประสาน ทิพยธारा, จิตวิทยาทางการศึกษา (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสียงธรรมประทีป, 2520), หน้า 22.

นั้น มิได้มีความรู้อะไรเลย⁶² จึงอาจกล่าวได้ว่า บุคคลก่อนหน้าที่จะเกิดการเรียนรู้ในทางการเมือง และกระบวนการอบรมกล่อมเกล้าทางการเมืองนั้น ยังมิได้มีความรู้ทางการเมืองเลย⁶³

ด้วยเหตุนี้ บุคคลจึงได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 2 ด้านคือ⁶⁴

1. อิทธิพลจากชุมชน (community) และจากปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง ได้แก่ บุคคลได้รับการถ่ายทอด (transmission) ทางค่านิยม, ปทัสถานแบบแผนทางวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการปรับตัวจนเป็นความภักดี (loyalty) ต่อชุมชนรวมไปถึงทัศนคติต่อระเบียบทางสังคม

2. อิทธิพลจากสถาบันทางสังคม ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ สื่อมวลชน และสถาบันราชการ

เพราะฉะนั้น ประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมาในการรับรู้ของสตรีโดยทั่วไปจึงก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ความเคยชิน ในฐานะที่เป็นสมาชิกทางการเมืองจนถึงขั้นแสดงทางการเมือง ได้แก่ การที่สตรีแสดง บทบาททางการเมือง โดยการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ เช่น ติดตามข่าวสารการเมือง ไปใช้สิทธิเลือกตั้ง จนถึงการลงสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น อันเป็นผลมาจากอิทธิพลของชุมชน นอกเหนือไปจากอิทธิพลของสถาบันทางสังคม

ทฤษฎีปัจจัยกำหนด

แนวความคิดที่เป็นพื้นฐานของทฤษฎีนี้ได้แก่ “ตัวแบบแรงผลักดันทางสังคม” (Social forces) ของพอล เอฟ. ลาสซาร์สเฟลด์ และคณะ (Paul F. Lazarsfeld)⁶⁵ และ “ทฤษฎีสนาม” (Field Theory) ของนักจิตวิทยา เคอร์ต เลวิน (Kurt Levin) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทฤษฎีประเภทนี้เป็นการเสนอเงื่อนไขที่กำหนด “แบบแผน” (pattern) ของพฤติกรรม⁶⁶ ทฤษฎีนี้สามารถใช้เป็นประโยชน์อย่างสำคัญ ในด้านการจัดตัวแปรอันหลากหลายที่เกี่ยวข้องกันในทาง

⁶² วุฒิชัย จำนงค์, เรื่องเดิม. หน้า 6-7.

⁶³ บรรพต วีระสัย และ เมธิญ ศรีสุวรรณ, สังคมวิทยาการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522), หน้า 123.

⁶⁴ William C. Mitchell, Growth and Change : A Reader in Political Socialization (London : The Macmillan Press, 1973), pp. 32-59.

⁶⁵ Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson and Hazel Gaudet, The People's Choice : How the Voter MakeUp His Mind in a Presidential Campaign (New York : Duell, Sloan & Pearce, 1944).

⁶⁶ Robert T. Golembiewski, William A. Welsh and William J. Crotty, A Methodological Primer for Political Scientists (Chicago : Rand McNally, 1969), pp. 404-406.

เศรษฐกิจ สังคมให้เป็นระเบียบ⁶⁷ เช่นเดียวกันกับการนำทฤษฎีนี้ไปใช้ประโยชน์ในการจัดตัวแปรทางเศรษฐกิจสังคมของภูมิภาคของนักการเมืองท้องถิ่นสตรีว่า ปัจจัยตัวแปรใดมีอิทธิพลหรือไม่มีอิทธิพลต่อการเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมือง

สำหรับขอบข่ายของทฤษฎีที่เกี่ยวข้องนั้น กล่าวโดยสรุปจะใช้ 6 ทฤษฎีเป็นกรอบการศึกษาภูมิภาคของนักการเมืองสตรี ที่เข้าดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้แก่

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมือง ใช้อธิบายวิถีทางของสตรีที่ได้เข้ามาสู่วิถีทางการเมือง ซึ่งอธิบายสาเหตุและอุปสรรค ข้อจำกัดของสตรีในทางด้านการเมือง แนวทางการพัฒนาการทางการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่าสตรีได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างไร บทบาทของสตรีในทางสังคมและการเมือง

2. ทฤษฎีภาวะผู้นำใช้อธิบายถึงลักษณะผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางการเมืองที่เป็นสตรีที่มีการยอมรับทางการเมือง ศักยภาพของสตรีในการเป็นผู้นำทางด้านการเมือง การแบ่งแยกลักษณะผู้นำสตรีทางด้านการเมือง

3. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะใช้ปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ เป็นตัวแปรอิสระและจะใช้ปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนตัวบุคคล และปัจจัยทางด้านสภาพของระบบการเมืองเป็นตัวแปรกำหนดเงื่อนไข

4. ทฤษฎีการอบรมกล่อมเกลாதทางการเมือง ใช้ในการอธิบายตัวแปรแต่ละตัวว่า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับภูมิภาคด้านใด อย่างไร หรืออีกนัยหนึ่งคือ ใช้อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรกับภูมิภาคด้านสถานภาพส่วนตัว, ครอบครัวเดิมของบิดามารดาและครอบครัวของตนเอง

5. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางการเมือง ใช้ประโยชน์ในการอธิบายอิทธิพลของชุมชน ซึ่งไม่ใช่อิทธิพลของสถาบันสังคม ตามทฤษฎีการอบรมกล่อมเกลาททางการเมือง เพื่อต้องการดูว่า อิทธิพลชุมชน (ภูมิภาคด้านความสัมพันธ์กับผู้นำทางการเมืองหรือภูมิภาคด้านความสัมพันธ์กับผู้นำในชุมชน) มีผลต่อการเข้าสู่กระบวนการทางการเมืองหรือไม่

6. ทฤษฎีปัจจัยกำหนด ใช้ในการจัดปัจจัย/ตัวแปรต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิภาคของนักการเมืองสตรี เพื่อหวังผลการทดสอบตัวแปรที่ได้จัดหมวดหมู่แล้วในภาคสนาม

⁶⁷ จรูญ สุภาพ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมการณ์ลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและการบริหารการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ศึกษาจากกรณีการเลือกตั้งแทนตำแหน่งที่ว่างของจังหวัดบุรีรัมย์ 28 สิงหาคม 2526 (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527), หน้า 22.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นักวิจัยไม่สามารถสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยยึดถือตามทฤษฎีเป็นหลัก ได้ เนื่องจากงานวิจัยที่ใช้ทฤษฎีดังกล่าว ไม่ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับการเมืองไว้ โดยชัดเจน ผู้วิจัยจึง จำเป็นต้องยึดถือเอาเนื้อเรื่องและผู้แต่งเป็นหลักในการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสตรีกับการเมือง ตลอดจนงานวิจัยข้างเคียงเกี่ยวกับสตรีกับการเมือง การปกครองและการบริหารนั้น มีอยู่เป็นจำนวนมากนักที่เป็นการศึกษาในแนวพฤติกรรมศึกษา และสังคมวิทยาการเมือง อาทิเช่น

1. สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย ของบุญเติม ไพเราะ โดยสัมภาษณ์ทัศนคติต่อสถานภาพและบทบาทของสตรี จากกลุ่มตัวอย่าง 50 คนในฐานะต่างๆ ปรากฏผลการศึกษาดังนี้⁶⁸

การศึกษาวิจัยของ บุญเติม ไพเราะ ได้แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการการเปลี่ยนแปลงบทบาท และสถานภาพของสตรีในสังคมไทยในอดีต และแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทในอนาคตของสตรีไทย ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวได้เสนอความเห็นเพิ่มเติมว่า

ปัจจุบันสังคมไทยส่วนใหญ่ ยังไม่เข้าใจสิทธิและหน้าที่ของตนในสังคมสมัยใหม่ เพราะขาดความรู้ความเข้าใจ จากการศึกษาที่ถูกต้อง การขาดความรู้ในสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคม ทำให้สตรีไทยเรายังคงต้องการที่จะมีสถานภาพและบทบาทตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่กำหนดไว้ มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองไปตามสังคมที่เปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน การที่สังคมมอบภาระให้สตรีทำงานหนักจนเกินไป ทั้งงานในครอบครัวและทำงานนอกบ้าน สังคมนั้นยังไม่ยอมให้ความคุ้มครองสตรีเรื่องการทำงานนอกบ้านเท่าที่ควร เหล่านี้เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้สตรีไทยไม่มีเวลาว่างพอที่จะศึกษาหาความรู้ เพื่อเข้าใจสถานภาพและบทบาทของตนเองในสังคมสมัยใหม่ได้

สตรีในสังคมชั้นสูงและสตรีในสังคมทั่วไป ยังขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน กล่าวคือสตรีในสังคมชั้นสูงต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสถานภาพและบทบาทของตนเองในครอบครัวและสังคม ให้ทัดเทียมนานาประเทศ สตรีในสังคมทั่วไปยังขาดความเข้าใจในสิทธิและหน้าที่ใหม่นี้ เนื่องจากต้องรับภารกิจหนักทั้งครอบครัวและในงานอาชีพนอกบ้าน

⁶⁸ บุญเติม ไพเราะ, “สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย” (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

2. ปัญญาชนสตรีไทย : การศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (วิทยาเขตประสานมิตร) และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์⁶⁹

โดยกนลา สุขพานิช ชันทปราบและพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว ได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรี ซึ่งถือเป็น “ปัญญาชนสตรี” ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย 3 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 200 คน โดยได้ศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติทางการเมืองโดยทั่วไป โดยเฉพาะต่อบทบาทของกลุ่มพลังทางการเมือง ทัศนคติต่อบทบาทและสิทธิสตรีต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารของสตรีไทยในปัญหาสังคมที่เกี่ยวกับสตรี ต่อมาบทบาทและความรับผิดชอบในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ว่าปัญญาชนสตรีไทยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันจะมีทัศนคติในด้านต่างๆ ข้างต้นแตกต่างกันอย่างไรหรือไม่ ซึ่งผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

(1) กลุ่มปัญญาชนสตรีไทย มีทัศนคติทางการเมืองแบบเสรีนิยมกล่าวคือ มีทัศนคติทางการเมืองไปในแนวทางที่เป็นประชาธิปไตยในทางบวก มีความรู้สึกต่อการนำหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ในการปกครอง มากกว่าการปกครองแบบเผด็จการ ไม่ว่าจะเป็เผด็จการทหารหรือพลเรือน กล่าวคือให้ความสำคัญต่อกระบวนการเลือกตั้งว่า เป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการปกครอง

(2) กลุ่มปัญญาชนสตรีไทยให้ความสำคัญทางบวกต่อผู้นำทางการเมืองที่มาจากกาเลือกตั้ง มิใช่มาจากการปฏิวัติ รัฐประหาร ไม่ต้องการให้ทหารมาแทรกแซงทางการเมือง

(3) ในด้านทัศนคติต่อสังคม ปัญญาชนสตรีไทยมีความคิดเห็นแบบเสรีนิยมต่อปัญหาสังคม ไม่ว่าจะเป็ปัญหาโสเภณี ปัญหาการทำแท้ง ปัญหาความเสมอภาคในสังคม และสนับสนุนการต่อสู้เรียกร้องสิทธิสตรีอย่างเข้มแข็ง เช่น ปัญหาการเลือกคู่ครอง การเรียกร้องสิทธิเสมอภาค ชื่นชอบที่จะให้มีการปรับสถานภาพของสตรีจาก “นางทาสในเรือนเบี้ย” มาสู่ “ความเป็นมนุษย์” โดยสมบูรณ์

(4) ปรากฏผลเด่นชัดว่า ทัศนคติแบบเสรีนิยมต่อการเมืองและสังคมของปัญญาชนสตรีไทย ไม่ได้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างบรรดาปัญญาชนสตรีด้วยกัน ไม่ว่าจะมีความแตกต่างในสถานสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น อายุ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ สถานภาพสมรส และสาขาวิชาที่ทำการสอน เพราะว่ากลุ่มอาจารย์สตรีเหล่านี้ เป็นสตรีหัวก้าวหน้าที่ได้สัมผัสกับสภาพ “การปลดแอก” จากการพัฒนาของจารีตประเพณีของสังคมในอดีตที่

⁶⁹ กนลา สุขพานิช-ชันทปราบ และ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, “ปัญญาชนสตรีไทย : การศึกษาทัศนคติทางการเมืองและสังคมของอาจารย์สตรีแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ(วิทยาเขตประสานมิตร)และสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์” (รายงานการวิจัยเสนอต่อจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527).

มีสภาพเป็น “ลัทธิเหยียดเพศ” ซึ่งให้ความสำคัญบุรุษหรือ ยกย่องบุรุษเหนือสตรี มาเป็นสังคมที่มีความเท่าเทียมกันระหว่างบุรุษและสตรี ในทางการเมืองและสังคมมากขึ้น กล่าวคือสตรีสามารถขึ้นมาบริหารประเทศได้ทัดเทียมบุรุษ หากมีความสามารถสูงพอและบุรุษสตรีในฐานะสามีภรรยา ย่อมมีความรับผิดชอบและบทบาทร่วมกันในครอบครัว เป็นต้น

3. ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านสตรี ทั่วประเทศ พ.ศ.2528⁷⁰ โดย ประทีป จงสิทธิ์ธรรม ได้วิจัยเกี่ยวกับบทบาททางการบริหารการปกครองและภาวะผู้นำของ กำนันผู้ใหญ่บ้านสตรี และข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงาน

ผลการวิจัยพบว่า บทบาททางด้านการบริหาร การปกครองของกำนันผู้ใหญ่บ้านสตรี มีแตกต่างกันไปตามอายุ สถานภาพสมรส การมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกับอดีตผู้นำ ท้องถิ่น ประสบการณ์การทำงานในชุมชน และลักษณะชุมชนที่ปกครองในขณะที่สถานะทางด้านเศรษฐกิจของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านสตรี ไม่มีอิทธิพลต่อความแตกต่างในการแสดงบทบาท ดังกล่าว อีกทั้งงานวิจัยชิ้นนี้สามารถแสดงข้อพิสูจน์ยืนยันได้ว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านสตรีสามารถแสดงบทบาทความเป็นผู้นำในระดับท้องถิ่นได้อย่างเป็นที่ยอมรับของทั้ง ข้าราชการและประชาชนในพื้นที่ ถึงแม้ว่าจะพบว่ามีอุปสรรคปัญหาในการทำงาน เกี่ยวกับการขาดความเชื่อมั่นในการวิเคราะห์ปัญหาและการตัดสินใจด้วยตนเอง แต่ก็สามารถสร้างทักษะในเรื่องดังกล่าว ได้จากการเสริมสร้างประสบการณ์ในการทำงานที่ต้องอาศัยเวลา การฝึกอบรมพัฒนาความรู้และการกลมเกลียวทางการเมืองในด้านต่างๆ ให้มากขึ้น

4. ภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย⁷¹ โดยสมิทธา จิตตลดาการ ได้วิจัยเกี่ยวกับปัจจัยสำคัญที่ทำให้สตรีได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งให้เป็นผู้ดำเนินการปกครองท้องถิ่น (ตามความหมายใน พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ.2449) และผู้นำดังกล่าวที่มาจากวิธีการที่แตกต่างกันคือ เลือกตั้งกับแต่งตั้งจะมีวิธีการจัดการในการบริหารต่างกันหรือไม่อย่างไร และได้รับการยอมรับจากผู้นำชุมชนอื่นๆ ในการปฏิบัติงานด้านใด เพียงใด รวมถึงตลอดถึงคุณธรรมที่ผู้นำในการปกครองท้องถิ่นยึดถือ โดยศึกษาจาก ประชากร 3 กลุ่มคือ

(1) สัมภาษณ์สอบถามแก่สตรีที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสารวัตรกำนัน และแพทย์ประจำตำบล ทั่วประเทศ

(2) สัมภาษณ์กำนันสตรีแบบเจาะลึก 14 คน

⁷⁰ ประทีป จงสิทธิ์ธรรม, "ผู้นำสตรีในการปกครองระดับท้องถิ่นของไทย : ศึกษาบทบาทความเป็นผู้นำของกำนัน-ผู้ใหญ่บ้านสตรี ทั่วประเทศ พ.ศ.2528" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

⁷¹ สมิทธา จิตตลดาการ, "ภาวะผู้นำของสตรีในการปกครองท้องถิ่นของไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529).

(3) สัมภาษณ์คณะกรรมการสภาตำบล 12 ตำบล ที่มีกำหนดเป็นสตรี

ผลการวิจัย ทำให้ทราบถึงภูมิหลังของผู้ดำเนินการปกครองท้องที่ ที่เป็นสตรีว่าส่วนใหญ่ มีอายุ 40-49 ปี สมรสแล้วและอยู่กับคู่สมรส มีบุตร 1-3 คนมาจากครอบครัวใหญ่ มีบุตร 6-9 คน มีพี่น้องเป็นชาย 1-3 คน สตรีเหล่านี้จะจบชั้น ป.4-ป.7 มีระดับรายได้ 2,000-4,000 บาทต่อเดือน มีอาชีพเกษตรกรและมาจากครอบครัวเกษตรกร และเป็นคนที่มีความรู้ในหน้าที่ของตนเป็นผู้นำ

ข้อสรุปจากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า สตรีที่เป็นผู้นำในระดับนี้ ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเฉพาะตัว ครอบครัวและสิ่งแวดล้อม ทั้งในลักษณะที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคแตกต่างกันไป อันเป็นผลมาจากภูมิหลังของสตรีผู้นำและครอบครัวส่วนสตรีผู้นำก็มีวิธีการทำงานที่แตกต่างกันไป แต่ไม่ว่าจะใช้วิธีการใด อาทิ ใช้พระเดช ใช้พระคุณ ใช้ในฐานะทางการเงิน หรือใช้ธรรมะ ต่างก็นำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผล ทาง การปกครอง และการพัฒนาชุมชนได้เช่นเดียวกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ตัวอย่างที่ได้ยกมาขึ้น ในขั้นต้นคงจะช่วยให้มองเห็นภาพของขบวนการสตรีกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติได้ไม่มากนักน้อย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะงานวิจัยแต่ละชิ้นจะใช้วิธีการศึกษาที่แตกต่างกันบ้างเหมือนกันบ้าง แต่ผู้เขียนก็สามารถนำมาอ้างอิงและปรับใช้กับงานวิทยานิพนธ์นี้ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประสบการณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของงานวิจัย ที่เป็นวิทยานิพนธ์ของคนรุ่นก่อน สามารถนำประสบการณ์ดังกล่าวนั้น มาใช้เป็นบทเรียนและแนวทางปฏิบัติในการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ที่ดีความข้อมูลได้เป็นอย่างดี

5. การศึกษาปัญหาและอุปสรรคผู้นำท้องถิ่นสตรี ซึ่งเป็นงานวิจัยของอภิชาติ จำรัส ฤทธิรงค์ และเทพี พันธุมเมธา และเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรีของกรมการปกครอง โดยการสนับสนุนขององค์การยูนิเซฟ (unicef) โดยได้ดำเนินการวิจัยแบบจัดกลุ่มสนทนาของกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านสตรีแพทย์ประจำตำบลและสารวัตรกำนันสตรี ในคราวที่เดินทางมาร่วมอบรมที่ตึกสหกรณ์ออมทรัพย์ กรมการปกครอง ระหว่างเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน 2527 สรุปผลการศึกษาค้นคว้า⁷²

(1) การเป็นผู้นำท้องถิ่นสตรี มักประสบปัญหาในระยะแรกของการทำงาน แต่เมื่อได้แสดงบทบาทเป็นที่ยอมรับของลูกบ้านแล้ว เพศก็มีได้เป็นอุปสรรคต่อการทำงานแต่อย่างใด

(2) ปัญหาและอุปสรรคทางทำงานที่เกิดขึ้นกับผู้นำท้องถิ่นนั้นส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาเช่นเดียวกับผู้นำท้องถิ่นที่เป็นชาย ซึ่งถือว่า เป็นปัญหาส่วนน้อยที่เกิดขึ้นได้กับทุกๆ คน ในการทำงาน มิใช่อุปสรรค เพราะเรื่องเพศ

⁷² กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง, การศึกษาปัญหาและอุปสรรคผู้นำท้องถิ่นสตรี-การวิจัยแบบจัดกลุ่มสนทนาโดย อภิชาติ จำรัสฤทธิรงค์ และ เทพี พันธุมเมธา. พ.ศ. 2527, อัดสำเนา.

(3) ผู้นำท้องถิ่นสตรีเห็นว่า สตรีในปัจจุบันมีสิทธิที่จะก้าวหน้าสูงขึ้นไปในบทบาททางการเมือง การปกครอง หากมีระดับการศึกษาที่สูงพอและได้รับการยอมรับสนับสนุน

ผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้ให้ข้อสังเกตว่า สตรีนั้นสามารถทำงานได้ในระดับผู้นำเช่นเดียวกับบุรุษ ปัญหาและอุปสรรคที่แท้จริงที่ขัดขวางมิให้สตรีก้าวเข้ามาเป็นผู้นำทางการเมือง การปกครอง น่าจะอยู่ที่ตัวของสตรีเอง กล่าวคือ สตรีมักขาดความตื่นตัวที่จะเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง จากการวิจัยพบว่า สตรีที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นส่วนใหญ่ จะมีพื้นฐานทางด้านครอบครัวที่มีความเกี่ยวข้องกับสังคม การเมือง การปกครอง และการศึกษาจะเป็นตัวแปรสำคัญ ที่ช่วยพัฒนาความคิดสตรีในด้านสถานภาพของตนเองมากขึ้น

6. โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี-ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ ซึ่งการวิเคราะห์ดังกล่าว พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์ ได้สรุปผลการสัมภาษณ์ กำหนดชาย 29 คน กำหนดหญิง 2 คน ในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดกับผู้นำท้องถิ่นสตรีในเขตรับผิดชอบของตน และข้าราชการฝ่ายปกครอง จำนวน 66 คนใน 13 จังหวัด ประกอบด้วย ปลัดอำเภออาวุโส ในฐานะผู้บังคับบัญชาชั้นต้นของผู้นำท้องถิ่นสตรี เพื่อขอทราบความคิดเห็นทั้งในด้านความสามารถในการทำงานและการปฏิบัติของผู้นำท้องถิ่นสตรีซึ่งสรุปผลการวิเคราะห์ได้ว่า⁷³

(1) ในส่วนที่ให้การสนับสนุนสตรีเป็นผู้นำท้องถิ่นมีความเห็นว่าเป็นปัจจุบัน สตรีมีความรู้ความสามารถสูง ดังนั้น จึงสามารถทำอะไรได้ทุกอย่างเหมือนผู้ชาย ไม่มีปัญหาแต่อย่างใด ในระยะแรกๆ อาจจะยังไม่เป็นที่ยอมรับ แต่ภายหลังเมื่อเห็นผลงานแล้วก็จะศรัทธา สิ่งที่ได้เปรียบผู้ชายก็คือ ได้เปรียบในเรื่องการประสานงาน การประชาสัมพันธ์

โดยสตรีมักอาศัยความนุ่มนวลอ่อนโยน ตามวิสัยของสตรีในการทำงาน สิ่งนี้นับว่าเป็นประโยชน์อย่างมากในการขอความช่วยเหลือจากทางราชการ เอกชน ในที่นี้จะหมายถึงผู้ประกอบธุรกิจเอกชนและชาวบ้าน ซึ่งเป็นผลดีต่อการพัฒนาท้องถิ่น สำหรับการปฏิบัติหน้าที่เสี่ยงภัยอันตราย ก็มีผู้ช่วยที่เป็นชายคอยช่วยเหลืออยู่แล้ว ผู้นำท้องถิ่นสตรีไม่ต้องลงมือปฏิบัติเอง

(2) มีบางกลุ่มแต่ก็เป็นเพียงส่วนน้อยที่ไม่เห็นด้วย หรือไม่ให้การสนับสนุนโดยให้เหตุผลว่า ในท้องถิ่นที่ทุรกันดารที่ต้องเสี่ยงภัยต้องใช้ความเด็ดขาด ผู้นำท้องถิ่นสตรียังทำไม่ได้เท่าชาย มีข้อจำกัดในเรื่องเพศ ภาระทางครอบครัวซึ่งยังต้องทำหน้าที่แม่บ้าน นอกจากนี้ การยอมรับในบทบาทของสตรีของประชาชนโดยทั่วไปยังมีน้อย

⁷³ พงษ์ฤทธิ์ คงประสิทธิ์, โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์ และการส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ (กองวิชาการและแผนงาน กรมการปกครอง, 2528), อัดสำเนา.

(3) ส่วนที่มีความเห็นเป็นกลางเห็นว่า การมีผู้นำท้องถิ่นเป็นสตรีนั้น มีทั้งข้อดีและข้อเสียผสมผสานกันไป สิ่งสำคัญอยู่ที่ตัวบุคคลมากกว่าอื่นใด เรื่องเพศไม่สำคัญ

(4) ความเห็นของปลัดอำเภอส่วนใหญ่ยอมรับว่า ผู้นำท้องถิ่นสตรี มีความเข้าใจและสามารถปฏิบัติงานในหน้าที่เป็นอย่างดี และมีความรู้ความสามารถไม่ด้อยไปกว่าชาย นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในหน้าที่ สนใจศึกษาการหาความรู้เพิ่มเติม และที่สำคัญอย่างมากก็คือ ผู้นำท้องถิ่นสตรีต้องการแสดงออกซึ่งความสามารถที่จะเอาชนะชายในเรื่องความสามารถในการทำงาน จึงทำให้งานพัฒนาชนบทเป็นผลดียิ่งขึ้น

(5) ในส่วนความเห็นเปรียบเทียบในการปฏิบัติงาน ระหว่างผู้นำท้องถิ่นสตรีกับชาย ส่วนใหญ่เห็นว่าทัดเทียมกัน การปฏิบัติหน้าที่จะได้ผลหรือไม่ได้ผล ไม่อยู่ที่เรื่องเพศ แต่เป็นลักษณะเฉพาะของบุคคลเป็นสำคัญ แต่ส่วนที่ไม่เห็นด้วยหรือไม่ให้การสนับสนุน ซึ่งเป็นส่วนน้อยเห็นว่า งานด้านปราบปรามรักษาความสงบเรียบร้อย หรือการแก้ปัญหาหาระงับข้อพิพาท สตรีทำไม่ได้ผล ผู้ชายมีขีดความสามารถสูงกว่า ในลักษณะความคล่องตัวและใกล้ชิดสนับสนุนกับบุคคลอื่นโดยไม่ต้องกลัวคำครหาเกี่ยวกับชื่อเสียง

7.โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรีผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน ซึ่งภัสสร ลิมานนท์ ได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์ประชาชนในหมู่บ้าน ตำบล จำนวน 1,096 คน จาก 79 หมู่บ้านใน 38 จังหวัด ที่มีผู้นำสตรีในระดับต่างๆ กัน ตั้งแต่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จนถึงแพทย์ประจำตำบล เพื่อขอทราบทัศนคติและการยอมรับของประชาชน เหล่านี้ต่อการมีผู้นำซึ่งเป็นสตรีในระดับท้องถิ่นนั้นๆ โดยผู้วิจัยได้เลือกเอาปัจจัยที่แสดงความสัมพันธ์ที่เห็นความแตกต่างได้ชัดเจน คือ เพศ เป็นปัจจัยแรกที่จะทดสอบว่า ระหว่างชายกับหญิง มีความคิดเห็นหรือการยอมรับการมีผู้นำสตรีแตกต่างกันมากเพียงใด ปัจจัยตัวที่สองคือ ภูมิภาค เป็นปัจจัยควบคุมเพื่อแสดงความแตกต่างในเรื่องดังกล่าวของ ประชากรในภาคต่างๆ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า⁷⁴

ผู้ให้สัมภาษณ์หรือราษฎรส่วนใหญ่แสดงความคิดเห็นว่า ผู้นำชายคนก่อนๆ และผู้นำหญิงคนปัจจุบันนี้มีความสามารถพอๆ กัน ในเกือบทุกเรื่องที่จะระบุไว้ในแบบสอบถาม นอกเหนือไปจากนี้ไม่อาจบ่งแนชัดว่า ทัศนคติของประชากรตัวอย่างเหล่านี้เป็นไปในทางบวกหรือลบ ต่อการปฏิบัติราชการและความสามารถโดยทั่วไปของผู้นำสตรี ทั้งนี้ เพราะความแตกต่างกันระหว่างความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ ก็มีทัศนคติที่แตกต่างกันออกไปค่อนข้างมาก และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การวิจัยครั้งนี้เป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้นำสตรีในท้องถิ่นของประชาชนผู้ให้สัมภาษณ์ ซึ่งเป็นการยากที่จะให้ข้อมูลอันเป็นข้อเท็จจริงที่สามารถนำไป

⁷⁴ ภัสสร ลิมานนท์, โครงการวิจัยผู้นำท้องถิ่นสตรี-ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชาชน (กองวิชาการและแผนงานกรมการปกครอง, 2528), อัดสำเนา.

ชีวิตได้ ทั้งนี้ เพราะระยะเวลาการเข้ารับตำแหน่งของผู้นำสตรีในขณะนั้น เป็นระยะเวลาที่ต่างกันเกือบทุกพื้นที่ที่ทำการสำรวจ

ในเรื่องการยอมรับความเป็นผู้นำสตรีในระดับท้องถิ่น ประชาชนผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ยังคิดว่า หากจะให้เลือกระหว่างชายและหญิงก็ยังคงมีความนิยมที่จะเลือกชายเป็นกำนัน ส่วนตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ อย่างไรก็ตาม ความมั่นใจของผู้ให้สัมภาษณ์ลดลงไปตามลำดับ เมื่อให้ออกความคิดเห็นเกี่ยวกับความเป็นไปได้ที่จะมีผู้นำสตรีในระดับที่สูงขึ้น เช่น ตำแหน่งปลัดอำเภอ นายอำเภอ หรือการเป็นนายกรัชมุนตรี

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยนี้มีขอบข่ายทฤษฎีที่เกี่ยวข้องอยู่ทั้งสิ้น 4 ทฤษฎี ซึ่งแต่ละทฤษฎีจะให้แนวทางในการวิเคราะห์ โดยเน้นประเด็นของการวิจัยแตกต่างกันออกไป ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีปัจจัยกำหนด ซึ่งเป็นทฤษฎีหลักของงานวิจัยนี้ มีขอบเขตในการจัดหมวดหมู่ปัจจัยหรือตัวแปรหลากหลายทางเศรษฐกิจสังคม เข้าด้วยกันในขณะที่ยังมีอีก 5 ทฤษฎีที่เหลือ คือ ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทฤษฎีการเรียนรู้ทางการเมือง และทฤษฎีการมีส่วนร่วมทางการเมือง จะถูกใช้ในฐานะเป็นทฤษฎีย่อยรองลงมาจากทฤษฎีปัจจัยกำหนด และช่วยสร้างกรอบการวิเคราะห์ให้กับงานวิจัยนี้.